

GÜLŞENİYYE TARİKATI İLE İRTİBATI OLAN BAZI MEVLEVÎ ŞAİRLER

Abdurrahman ADAK*

ÖZET

Gülşeniyye tarikatı, Mevleviyye tarikatından önemli ölçüde etkilenen bir tarikattir. Gülşeniyye tarikatının kuruluşundan sonra, her iki tarikat arasında önemli bir iletişim ve etkileşim gerçekleşmiştir. Özellikle her iki tarikata mensup şairler arasındaki ilişki daha çok dikkat çekmektedir. Bu çalışmada Esrâr Dede'nin *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*'sinde Gülşenîlerle irtibata geçtiği söylenen Mevlevî şairler üzerinde durulmuştur. Bunlar Semâî Sultân Dîvânî, Yusuf Sineçâk, Garîbî, Şâhidî, Günâhî, Derûnî, Şuhûdî, Arşî, Bekayî, Vehbî ve Enîs Receb Dede'dir (on bir şair). Çalışmada bu şairlerin Gülşenîler ile olan irtibatı çerçevesinde her iki tarikat arasındaki irtibat hakkında önemli sonuçlara varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mevleviyye tarikatı, Gülşeniyye tarikatı, şair, irtibat, XVI. yüzyıl, Esrar Dede.

SOME MAWLAWI POETS HAVING CONNECTIONS WITH SUFI ORDER

Gulshaniyyah order, influenced from Mawlawiyyah order significantly. After founding of Gulshaniyyah order, an important intercommunication and mutual interaction occurred between the two orders. Especially, the relation which is between the poets of the two orders, attracted the attentions more. In this study, dwelled upon Mawlawi poets which is said they entered into relation with Gulshaniyyah, in *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye* of Esrâr Dede. These are Semâî Sultân Dîvânî, Yusuf Sineçâk, Garîbî, Şâhidî, Günâhî, Derûnî, Şuhûdî, Arşî, Bekayî, Vehbî and Enîs Receb Dede (eleven poets). At the study, arrived at important conclusions about relations between the two orders, in accordance of relations of these poets with Gulshaniyyah.

Key words: Mawlawiyyah order, Gulshaniyyah order, poet, relation, XVI. century, Esrar Dede.

GİRİŞ

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 1273)'nin vefatından iki buçuk asır sonra İbrâhîm Gülşenî (ö. 940/1534) tarafından Kahire'de temelleri atılan Gülşeniyye

* Dr., Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. abdurrahmanadak@gmail.com

tarikâtı, Mevlevîlikten etkilenen tarikatların¹ en dikkat çekenlerindendir. Mevlevîlik ile Gülşenîlik arasındaki münâsebetin temeli, Mevlânâ'ya kadar giden bir referansa dayanmaktadır. Zira Gülşenîler Mevlânâ'nın *Dîvân-ı Kebîr*'inde yer alan bir gazelin kendilerine işaret ettiğine inanmışlardır.² İbrâhîm Gülşenî de, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sine nazîre olarak kırk bin beyitlik *Ma'nevî* isimli eserini kaleme almıştır.³ Aşağıda kendisinden bahsedeceğimiz Mevlevîlerin önemli simalarından Sultan Dîvânî'nin, Kahire'ye giderek zindana atılmış olan İbrâhîm Gülşenî'yi kurtarması ve onu Mevlevîye silsilesine dahil etmesi, her iki tarikat arasındaki bu irtibatın önemli temel taşını teşkil etmiştir⁴. Bu olaydan sonra Kahire'de kendisine âsitâne yapan İbrâhîm Gülşenî, burada Mevlevî dervişler için üç ilâve hücre inşâ ettirmiş⁵ ve bu hücrelerde kendi eseri *Ma'nevî* ve Mevlânâ'nın eseri *Mesnevî* birlikte okunmuştur.⁶

Görüldüğü gibi Gülşenîye tarikatının Kahire'deki ilk ve merkez âsitânesinde, İbrâhîm Gülşenî döneminde her iki tarikat arasında ciddi bir etkileşim ve iletişim söz konusu olmuştur. Hiç şüphesiz böylesi bir başlangıcın devamı da olmalıdır. Yukarıda sözünü ettiğimiz İbrâhîm Gülşenî ve Sultân Dîvânî'nin Kahire'deki irtibatlarında olduğu gibi, başka şahıslar ve başka mekanlar da bu etkileşim ve iletişimin konusunu teşkil etmiş olmalıdır. İşte bu çalışmada bu faraziyenin izini sürmek hedeflenmiştir.

Ancak konunun, tarihi süreçte her iki tarikat arasında gerçekleşen her türlü irtibat yerine, bu tarikatalara mensup şairler veçhesinden işlendiğini belirtmek gerekir. Zira Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve İbrâhîm Gülşenî aynı zamanda önemli birer şair oldukları gibi, kendilerinden sonra da tarikatlarına mensup çok önemli şairler yetişmiştir. Ayrıca, bilinen her şair hakkında literatürde bir takım bilgi ve belgenin mevcudiyeti, her iki tarikat arasındaki irtibatın bu yönünün, diğer yönlere göre daha rahat ortaya konabileceğinin de göstergesidir.

Etkileşim ve iletişimin tabiatı gereği, konunun hem Mevlevîler, hem de Gülşenîler cephesi bulunduğundan, çalışma daha da sınırlandırılmış ve Mevlevî şairler cephesinden her iki tarikat arasındaki ilişkinin günyüzüne çıkartılması hedeflenmiştir. Gülşenîye tarikatının kuruluşundan günümüze gelinceye kadar geçen yaklaşık beş asırlık zaman zarfında, bu tarikatla irtibata geçen Mevlevî

¹ Mevlânâ'nın Osmanlı mutasavvıf ve şairlerine tesiri için bkz. Kılıç, *Sûfi ve Şiir*, s. 69-79; Çelebioğlu, "XIII-XV (İlk Yarısı) Yüzyıl Mesnevîlerinde Mevlânâ Tesiri", s. 29-53; Güzel, "Mevlânâ'nın Çağına ve Çağımıza Tesirleri", *İstem*, 5/10, 2007, s. 169-190.

² Muhyî-i Gülşenî, *Menâkıb-ı İbrâhîm-i Gülşenî*, s. 8; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, III, 157. Gazelin tümü için bkz. Muhyî, *age*, s. 8-9; Vassâf, *age*, III, 159; Gazelin şerhi için bkz. Fenâî, *Terceme-i Hâl-i Hazret-i Pîr-i Gülşenî*, s. 5 vd.

³ Bkz. Konur, *İbrâhîm-i Gülşenî -Hayâtı, Eserleri, Tarikatı*, s. 180-181.

⁴ Fenâî, *age*, s. 16; Vassâf, *age*, III, 158.

⁵ Sâlih, *Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*, s. 143; Vassâf, *age*, III, s. 162.

⁶ Kara, "Gülşenîye", *DİA*, XIV, 257.

şairlerin tamamını tesbit etmek de bir makalenin hacmini fazlasıyla aşmaktadır. Bu açıdan çalışmada Esrâr Dede'nin *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*'sinde Gülşenîlerle irtibata geçtiği söylenen Mevlevî şairlerle sınırlı kalınmıştır.

Çalışmada öncelikle *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*'de Gülşenîlerle irtibatı olduğu tespit edilen on bir şair, kronolojik sıralamaya göre tek tek tanıtılmıştır. Daha sonra irtibatın gerçekleştiği dönemler, irtibat halinde bulunan Gülşenî şahsiyetler, irtibatın gerçekleştiği yerler ve irtibatın şekli başlıkları altında her iki tarikat arasındaki münâsebet ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmanın makale hacmini aşmaması için, şairlerin tezkirelerde geçen şiir örneklerine yer verilmiştir.

A. MEVLEVÎ ŞAİRLER

1. Semaî Sultân Dîvânî (ö. 936/1529)

Kaynaklarda tam künye olarak kendisinden Sultan Dîvânî Muhammed Semâ'î Dede, eş-Şeyh Muhyiddîn Muhammed el-Mevlevî el-Hüseynî, Dîvânî Muhammed el-Mevlevî ve Şeyh Muhammed Dîvânî Semâ'î şeklinde söz edilen şairin adı Muhammed'dir. Semâ'î ise şiirlerinde kullandığı mahlasıdır.⁷

Abapûş-ı Velî (ö. 890/1485)'nin⁸ oğlu olan Semâ'î, anne tarafından Mevlânâ'nın soyundan gelmektedir.⁹ Şair, XV. yüzyılın II. yarısında Karahisar (Afyon) Mevlevihânesi'nde dünyaya gelmiş ve Fenâyî Dede'nin yanında eğitim görmüştür. Babasının ölümünden bir yıl önce, babası tarafından şeyh tayin edilen şair, ölünceye kadar bu görevinin başında kalmıştır.¹⁰ Semâ'î'nin Konya'da Mevlânâ Âsitânesi'nde post-nişin olduğu, ancak daha sonra burayı terk edip Karahisar'a gittiği ve orada bir Mevlevihâne bina ettiği¹¹ şeklindeki rivayet, Nihat Azamat'ın da teyid ettiği gibi yanlıştır.¹²

Şair, Arif Çelebi'den sonra Mevlevîliği en çok yayan ikinci kişi olarak bilinmektedir. Halep, Burdur, Eğridir, Sandıklı, Mısır, Cezayir ve Midilli Mevlevîhâneleri onun gayreti ile açılmış, buralara halifeler tayin etmiştir.¹³ Bu açıdan o, Mevleviyye tarikatının önemli bir rüknü ve tarikat mensupları arasında önemli bir konuma sahip bir şahsiyet olarak kabul edilmiştir.¹⁴

⁷ Müstakîmzâde *Mecelletü'n-Nisâb*, vr. 218/b, 258/b; Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye* s. 167; Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 79; Vassâf, *age*. V, 166; Tuman, *Tuhfe-i Nâilî-Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, I, 451.

⁸ Abapûş-ı Velî hakkında geniş bilgi için bkz. Esrâr Dede, *age*. s. 325-329.

⁹ Müstakîmzâde, *age*. vr. 218/b; Esrâr Dede, *age*. s. 163; Vassâf, *age*. V, 166; Tuman, *age*. I, 451. Nihat Azamat'a göre, şairin soyu Abapûş-ı Velî, Ahmed Paşa, Mehmed Paşa, Hızır Paşa, Süleyman Şah olarak tesbit edilebilir. Şairin çelebiligi, Süleyman Şah'ın eşi Mutahhara Hatun'un Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'in kızı olmasından gelmektedir. (Bkz. Nihat Azamat, "Dîvâne Mehmed Çelebi", *DİA*, IX, 436.)

¹⁰ Esrâr Dede, *age*. s. 163; Azamat, *a.g.md.* IX, 435-436.

¹¹ Vassâf, *age*. V, 166.

¹² Azamat, *a.g.md.* IX, 436.

¹³ Azamat, *a.g.md.* IX, 436.

¹⁴ Tahir, *age*. I, 79.

Kaynaklarda şairin en önemli özelliği olarak, Mevlana'nın *Dîvân-ı Kebîr*'ini Konya'ya getirmiş olması gösterilmekte ve buna binaen "Dîvânî" sıfatının kendisine verildiği belirtilmektedir.¹⁵ Esrâr Dede, Mevlânâ'nın *Dîvân-ı Kebîr*'inin, Şah İsmail Safevî'nin yanında bulunduğunu ve şairin *Dîvân-ı Kebîr*'i "*mübteda'a-i revâfız*"dan almak için Irak ve Acem'e gittiğini¹⁶ belirtirken, Müstakîmzâde şairin *Dîvân-ı Kebîr*'i Belh'ten getirdiğini¹⁷ ifade etmektedir. Şair, *Dîvân-ı Kebîr*'i aldıktan sonra Meşhed'de İmam Ali Musa er-Rıza'nın ziyaretine gidip orada birkaç gün kaldıktan sonra Bağdat'a gitmiş, orada da kırk gün kalmış, sonra Halep'e gitmiş, orada Ebubekir el-Vefâyî'yi ziyaret etmiş ve sonra *Dîvân-ı Kebîr*'i Konya'ya getirmiştir.¹⁸

Şairin, Mevlânâ'nın *Dîvân-ı Kebîr*'ini şarktan getirdiği için kendisine "Dîvânî" lakabının verildiği yönündeki bu yaygın kanaati irdeleyen Nihat Azamat, onun rind ve kalender meşreb bir Mevlevî olması hasebiyle, aslında kendisine "Dîvâne" lakabının verilmiş olduğu, ancak pek hoş görülmeyen bu lakabı "Dîvânî" şekline dönüştürmek için, adı geçen rivâyetin uydurulduğunun kesin olduğu görüşünü dile getirmektedir. Zira, Mevlevîliğin onun tarafından temsil edilen Şems meşrebi, Kalenderîlik, Bektaşîlik ve Hurûfilik ile kaynaşma temayülü göstermiş, bu da onun "Dîvânî" olarak adlandırılmasını sağlamıştır.¹⁹ Gerçekten de şairin, bir aralık sakal ve bıyığı tıraş ettiği ve Mevlânâ'nın *Mesnevî*'de bahs eylediği Cavlakiler gibi bir hâli ihtiyâr ettiği bilinmektedir.²⁰

Bununla birlikte bu tartışma, şairin lakabı ile ilgili olup, onun doğu seferine çıkmış olduğu hususunda herhangi bir tereddüt söz konusu değildir. Bu sefere ilişkin Azamat'ın verdiği detaylara göre şair, Pîr Âdil Çelebi'nin âsitâne çelebiliği döneminde Konya'ya gitmiş, oradan Hacıbektaş Tekkesi'nin ziyaret etmiş, buradan yanına aldığı kırk Bektaşî abdâli ile Irak'taki Neced, Kerbelâ, Bağdat, Samarrâ ve Meşhed'e giderek buralardaki Ehl-i Beyt imamlarını ziyaret etmiş, Meşhed'den sonra Bağdat'a, oradan Halep'e ve oradan da Konya üzeri Karahisar'a geri dönmüştür.²¹

Semâ'î'nin Gülşeniyye tarikatı ile olan irtibatı, Karahisar'a döndüğü bu döneme rastlamaktadır. Zira onun Konya'dan döndükten sonra Kansu Gavri tarafından zindana atılan İbrâhîm Gülşenî'yi kurtarmak için Mısır'a gittiği kaynaklarda yer almaktadır.²² Semâ'î'nin bu Mısır yolculuğunu, Gülşeniyye tarikatının önemli simalarından La'lî Mehmed Fenâî (ö. 1112/1701) bütün detayları ile

¹⁵ Müstakîmzâde, *age.* vr. 218/b; Tahir, *age.* I, 79; Vassâf, *age.* V, 166.

¹⁶ Esrâr Dede, *age.* s. 165.

¹⁷ Müstakîmzâde, *age.* vr. 218/b.

¹⁸ Esrâr Dede, *age.* s. 166.

¹⁹ Azamat, *a.g.md.* IX, 436.

²⁰ Vassâf, *age.* V, 166-167.

²¹ Azamat, *a.g.md.* IX, 436.

²² Esrâr Dede, *age.* s. 167; Azamat, *a.g.md.* IX, 436.

vermiştir. Buna göre şair, ma'nen Mollâ-yı Rûm tarafından me'muren, sağ tarafında Sâdık el-Mevlevî başkanlığındaki Mevlevî dervîşleri ve sol tarafında Ali er-Rûmî başkanlığındaki Haydarî kalenderlerinden oluşan bir heyet ile önce Antlaya'ya gitmişler, oradan gemi ile İskenderiye limanına varmışlar ve orada bir iki gün istirahat ettikten sonra Bulak üzerinden Arakhâne zindanında mahpûs olan İbrâhîm Gülşenî'nin yanına varmışlardır.²³ Bu esnâda, İbrâhîm Gülşenî, Semâ'î'yi Türkçe bir şiirle karşılamış, Semâ'î de ona Farsça bir şiirle cevap vermiştir.²⁴

La'lî Mehmed Fenâî, bu karşılaşmadan sonra Arakhâne zindanında yapılan semâ' meclisini, diğer tarikatlardan insanların da orayı mahşer gibi doldurduğunu ve Çerkes görevlilerin oradaki zikir ortamını bozmaya kalkıştıklarını şu şekilde anlatmaktadır:

"...hübûb-ı nesîm-i mülâkât-ı şerîfeleri teskîn-i gubâr-ı inkisâr ve tahrîk-i emvâc-ı inşirâh-ı bahreyn-i hakâyık etmekle ol iki bahr-ı ummân-ı ma'ânî cûş u hurûşa gelerek çend şebânruz akd-i meclis-i semâ' u safâ-yı Mevlevî ve Gülşenî ve zâkirân ve ney-zenân, yek-âheng nağamât-ı hâlet-engîz olmakla derûn u bîrûn-ı zindan-ı Arakhâne manend-i kıyâmetgâh-ı mahşer fukarâ ve ahabb-ı turuk-ı Muhammediyye, aleyhi efdalu's-salâti ve ekmelü't-tehiyye, olup hây u hû-yı müştâkân ve velvele-i nây u kudûm ve zemzeme-i mutribân, dimâğ-ı vâhime-i ricâl-i çerâkiseye halel-endâz-ı bîm-i ihtilâl olmasıyla tefrîk-i cem'iyete cür'et etmişler..."²⁵

Ancak pek çok havârik ve kerametın ortaya çıkması, Çerkes yetkililerin cesaretini kırmış ve neticede binlerce özür ve ikrâm ile İbrâhîm Gülşenî serbest bırakılmıştır. Semâ'î, bir müddet Mısır'da kalmış ve İbrâhîm Gülşenî'ye teberrükten "*emânet-i tarikat*"ı teslim etmiştir.²⁶ Vassâf, İbrâhîm Gülşenî'nin teberrükten Semâ'î'ye arz-ı nisbet ederek tarikat-ı Mevleviyye'den de behre-mend olmaya şitâbân olduğunu söyledikten sonra İbrâhîm Gülşenî'nin Mevleviyye silsilesine şu şekilde yer vermiştir: İbrâhîm-i Gülşenî, Sultân-ı Dîvânî (Semâ'î), Pîr Âdil Çelebi, Ârif Çelebi, Âdil Çelebi, Bahâeddîn Çelebi, Abdülvâcid Çelebi, Emîr Âbid Çelebi, Şemseddîn Çelebi, Ulu Ârif Efendi, Sultân Veled, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî.²⁷

Kahire dönüşünde Şam'da Muhyiddînü'l-Arabî'nin türbesini de ziyaret eden Semâ'î, Halep üzeri memleketine geri dönmüştür.²⁸ Şair, daha sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın davetiyle İstanbul'a gitmiş, pek çok devlet adamı ona teveccüh göstermiş ve İskender Paşa Kule Kapısı'nda yer alan bahçesini hânkâh-ı Mev-

²³ Fenâî, *age*. s. 13-14.

²⁴ Şiir metinleri için bkz. Fenâî, *age*. s. 14-15; Vassâf, *age*. III, 172.

²⁵ Fenâî, *age*. s. 15; Vassâf, *age*. III, 172.

²⁶ Fenâî, *age*. s. 16.

²⁷ Vassâf, *age*. III, 158.

²⁸ Esrâr Dede, *age*. s. 167; Fenâî, *age*. s. 15; Vassâf, *age*. III, 172.

levi olarak boşaltarak orada birkaç gün kalmasını sağlamıştır.²⁹ Vassâf, Semâ'î'nin İstanbul'a geldiği sırada, Galata Mevlevihanesi'nin olduğu yerde henüz tekke inşa edilmiş olduğunu, şairin burada kaldığını, orada bir servi ağacı diktiğini söylemekte ve buradaki ikametini *Hadikatü'l- Cevâmi'*in ilk şeyh olarak telakki ettiğini nakletmektedir.³⁰

İstanbul ziyaretinden sonra Karahisar Sahib (Afyon)'a dönen şair, birkaç gün sonra, 936/1529 yılında orada vefat etmiştir.³¹ Veliyy-i Ahdî Şah Çelebî, "*Be-kâ mülküne çekdi askerinin Sultân Dîvânî*"³² mısra'ını vefatına tarih olarak düşürmüştür. Bursalı M. Tahir, şairin vefatını müteakip pek çok seveninin vefat etmiş olmasından dolayı bu tarihin mânidâr olduğunu ifade etmektedir.³³

Şairin henüz tertiplenmemiş şiirleri, daha ziyade Mevlevîlere ait şiir mecmualarında dağınık bir şekilde yer almaktadır.³⁴

2. Yusuf Sîneçâk (ö. 953/1546)

Kaynaklarda kendisinden tam olarak Şeyh Yusuf Sinâneddîn, Sineçâk Yusuf Sinâneddîn Mevlevî, ya da Şeyh Yusuf Sinâneddîn Sîneçâk şeklinde söz edilen şairin adı Yusuf, lakabı ise Sîneçâk'tır. Şair, hem adını hem de lakabını şiirlerinde mahlas olarak kullanmıştır.³⁵

Vardar Yenicesi'nden olan Yusuf Sîneçâk, önemli bir şair olan Hayretî (ö. 941/1535)'nin ağabeyidir.³⁶ Kınalızâde'nin "*Tarîk-i ilmden ferâgat idüp münzevî-i makâm-ı kanâ'at*"³⁷, Esrâr Dede'nin de, "*Tekmîl-i tahsîl-i ulûm ü fûnûn idüp âzîm-i tarîk-i tedrîs*"³⁸ olduğunu belirtmelerinden, şairin ilim tahsili yaptığı, ancak tedris noktasına geldiğinde bu mesleğe devam etmediği anlaşılmaktadır.

İlmî tahsîlinden sonra Sîneçâk'ın Gülşeniyye tarikatı ile olan iribatı başlamıştır. Şair, Kâhire'deki Gülşeniyye tarikatı Âsitânesi'ne gitmiş, burada tarikatın pîri İbrâhîm Gülşenî'ye intisâb etmiş ve daha sonra ondan hilafet almıştır.³⁹ Bu hususta Kınalızâde, "*Tarîk-i ilmden ferâgat idüp münzevî-i makâm-ı kanâ'at olduktan*

²⁹ Esrâr Dede, *age.* s. 167.

³⁰ Vassâf, *age.* V, 167.

³¹ Esrâr Dede, *age.* s. 167; Tahir, *age.* I, 79; Tuman, *age.* I, 451.

³² Esrâr Dede, *age.* s. 167; Tahir, *age.* I, 79; Vassâf, *age.* V, 167; Tuman, *age.* I, 451.

³³ Tahir, *age.* I, 79.

³⁴ Esrâr Dede, *age.* s. 167; Azamat, *a.g.md.* IX, 437.

³⁵ Kılıç, *Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ, İnceleme, Tenkitli Metin*, s. 345-346; Gelibolulu Âlî, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, s. 209; Solmaz, *Ahdî ve Gülşen-i Şuarâsı*, s. 598-599; Kınalızâde Hasan Çelebî, *Tezkire-i Şu'arâ*, II, 1086; Beyânî, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, s. 340; Müstakîmzâde, *age.* vr. 267/a; Tahir, *age.* I, 80; Vassâf, *age.* V, 166; Tuman, *age.* II, 1227.

³⁶ Kılıç, *agt.* s. 345; Âlî, *age.* s. 209; Solmaz, *age.* s. 598; Kınalızâde, *age.* II, 1085; Beyânî, *age.* s. 339-340; Müstakîmzâde, *age.* vr. 267/a; Esrâr Dede, *age.* s. 524, 529; Tahir, *age.* I, 80; Vassâf, *age.* V, 165; Tuman, *age.* II, 1227.

³⁷ Kınalızâde, *age.* II, 1085.

³⁸ Esrâr Dede, *age.* s. 524.

³⁹ Esrâr Dede, *age.* s. 524-530; Mehmed Şükrî, *Silsile-nâme-i 'Aliyye-i Meşâyih-i Sûfiyye*, Hacı Selim Ağa Ktp., Hüdâî Efendi., no.1908, vr. 21b.

sonra, Mısır'da merhûm Şeyh İbrâhîm Hazretleri'ne irâdet ve teslîm getirüp hizmet-i aliyyelerinde dil ü cânla mukîm olmuş idi."⁴⁰; Beyânî, "Tarîk-ı ilmde meâl-i mülâhaza edemeyip

Cümle evrâkum derüb derdüm bu ilmin defterin

Şimdi nakş u harfi yok bir hoş kitâbum var benüm

deyip Mısır'da Şeyh İbrâhîm Gülşenî Hazretleri'ne irâdet ve teslîm getirüp âsitâne-i aliyyelerinde nice müddet mukîm olmuştur."⁴¹; Esrâr Dede de, "Âzim-i tarîk-i tadrîs iken dâ'iyeye-i aşk u mahabbet kendülerin İbrâhîm Gülşenî Hazretleri sohbetine çeküp Mısır'da nice zamân hizmet-i şerîfleriyle kâm-yâb ve câ'iz-i makâm-ı hilâfetleri olmuştur."⁴² ifadelerini kullanmışlardır. Şâirin İbrâhîm Gülşenî'nin hizmetinde sülûk ettiğini ifade eden Âşık Çelebî, bunun neticesinde "yağmâ-yı nemâ-yı bâtinîyyeden eline hayli nesne girmişdür." diyerek⁴³ İbrâhîm Gülşenî ve halifesi Usûlî'ye karşı olan muhalefeti⁴⁴ burada da sürdürmüştür.

Her ne kadar Müstakîmzâde, Sîneçâk'ın sadece Gülşeniyye tarikatı ile olan ilgisine değinmiş ve onun İbrâhîm Gülşenî'nin halifesi olduğunu belirtmekle yetinmişse de,⁴⁵ diğer kaynaklarda onun bu intisâbından sonra Konya'ya gidip Mevlîliğe intisâb ettiği de belirtilmiştir.⁴⁶ Sîneçâk, Konya'ya geldikten sonra, Mevlîliğe bağlanmış ve oradaki Mevlânâ Âsitânesi'nde tekâmül-i hizmet etmiştir.⁴⁷ Bir Mevlî olan Esrâr Dede, onun Gülşenîlikten Mevlîliğe geçişini, "Emma'l-intihâ'er-rucû' ile'l-ibtidâ'" (sonuç başa dönüştür.) özdeyişi ile yorumlamıştır.⁴⁸

Şairin Kahire'den döndükten sonra doğrudan Konya'ya gitmediğini Hüseyin Vassâf'tan öğreniyoruz. Zira Vassâf, şairin biraderi Hayreti (ö. 941/1535) ile beraber İstanbul'a gelip daha sonra kendi arzusu ile Konya'ya gittiğini ifade etmiştir.⁴⁹ Bu bilgiden Sîneçâk'ın, kardeşi Hayreti'nin vefat ettiği 941/1535 yılından önce, ya da en geç bu yılda Konya'ya gittiği anlaşılmaktadır. Buna göre, 953/1546 yılında vefat eden Sîneçâk, ömrünün asgari son on bir yılını Mevlî olarak geçirmiş olmaktadır.

⁴⁰ Kınalızâde, *age.* II, 1085.

⁴¹ Beyânî, *age.* s. 339-340.

⁴² Esrâr Dede, *age.* s. 524-530.

⁴³ Kılıç, *agt.* s. 345.

⁴⁴ Âşık Çelebî, Yenice Vardarlı Usûlî'den söz ederken, "Şeyh İbrâhîmîlere isnâd olunan ilhâd tohumunu, Rum'da evvel ol ekmiştir ve Nesîmiyyât türrehâtından getirdiği nihâl-i nihâd-ı dalâli ol dikmiştir. Nice onup birmeyeceler gelip ol tohumu ekemeğe başlamışlar ve nice ber-hordâr olmayacaklar ol nihâle budaklar aşlamışlardır. Hak Te'âlâ tohumlarını çürüte ve köklerini kuruta." Diyerek Gülşeniyye Tarikatı aleyhindeki tavrını ortaya koymaktadır. (Bkz. Kılıç, *agt.* s. 145-146).

⁴⁵ Müstakîmzâde, *age.* vr. 267/a.

⁴⁶ Kılıç, *agt.* s. 345; Âlî, *age.* s. 209; Kınalızâde, *age.* II, 1086.

⁴⁷ Esrâr Dede, *age.* s. 524-530; Vassâf, *age.* V, 165.

⁴⁸ Esrâr Dede, *age.* s. 524-530.

⁴⁹ Vassâf, *age.* V, 165.

Şair, Konya'da Mevlevîliğe intisâb ettikten sonra uzun seyahatlere çıkmış, daha sonra tekrar Konya'ya geri dönmüş ve oradan Edirne'ye giderek Murâdiye Mevlevîhânesi meşihatlığına mâlik olmuştur.⁵⁰ Bursalı M. Tahir'in, "Aşk ve muhabbet sâikiyle Arap memleketlerini dolaşıktan sonra önce Edirne Mevlevî dergâhında, sonra İstanbul'da Sütlüce'de talebe yetiştirmiştir."⁵¹ şeklindeki ifadelerinden, şairin Edirne'ye gelmeden önce seyahat yaptığı yerlerin Arap memleketleri olduğu anlaşılmaktadır.

Vassâf ise, şairin Konya'daki hizmetini tamamladıktan sonra Kudüs'e gitliğini, Kudüs Mevlevîhânesi'nde şeyhlik yaptığını, burada hizmet başında iken zarûreten İstanbul'a döndüğünü ve Sütlüce'de birkaç gün ikamet ettikten sonra vefat ettiğini belirtmiştir.⁵² Vassâf'ın verdiği bu bilgilerden şairin bulunduğu Arap memleketinin Kudüs olduğu ortaya çıkmaktadır. Öte taraftan, Vassâf'ın şairin Edirne Murâdiye meşihatinden söz etmemesi dikkat çekmektedir. Şairin Edirne'de bulunduğu bilgisinin Âşık Çelebî ve Esrâr Dede gibi önemli şahıslar tarafından verildiğini göz önüne aldığımızda, Vassâf'ın bu önemli noktayı kaçırdığını söyleyebiliriz. Netice olarak tüm bu rivâyetlerden Sîneçâk'ın Konya'da en geç 941/1535 yılında Mevlevîliğe intisâb ettikten sonra, hayatının en az son on bir yılında Kudüs ve Edirne'de bulunup, daha sonra İstanbul'a geldiği ve aşağıda üzerinde durulacağı gibi burada vefat ettiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Kaynaklarda şairin özellikle Edirne döneminden söz edilmiş olması, onun bu süre zarfında daha çok Edirne'de meşihat görevinde bulunmuş olması ile izah edilebilir. Şair, Edirne'de iken, Cihân Bâlî ve Şeytânzâde Hüseyin Çelebî isimli iki şahıs ile dostluk kurmuş, bunlardan Cihân Bâlî'nin katledilmesi üzerine bir meriye kaleme almıştır⁵³

Sîneçâk, 953/1546 yılında İstanbul Sütlüce'de vefat etmiştir. Kaynaklarda şairin kabri ile ilgili olarak Sütlüce'de Cafer-âbâd yolunun sol tarafında, Cafer-âbâd adındaki tekke civarında, Cemâl Halife türbesi yakınındaki Caferâbâd'daki tekkede, Sütlüce'de Sa'dî dergahının kapısının yanında olduğu⁵⁴ şeklinde farklı detaylar verilmiştir. Bu detaylardan Cafer-âbâd'daki teke ile Sa'dî dergahının aynı yer olduğu, bu dergahın Ca'fer-âbâd yolunun sol tarafında kaldığı ve şairin, bu dergahın hemen yanında medfun olduğu şeklinde bir telif yoluna gidilebilir. Şairin kabrini ziyaret eden Vassâf, kabrin üzerinin açık ve demir parmaklıkla çevrili olduğunu söylemektedir.⁵⁵ Kabrin mezar taşı, Mevlevî sikkesi şeklinde yontulmuştur. Sîneçâk'ın hem burada defnedilmesini sağlayan, hem de mezar taşını bu

⁵⁰ Âlî, *age.* s. 209; Esrâr Dede, *age.* s. 524-530; Tuman, *age.* II, 1227.

⁵¹ Tahir, *age.* I, 80.

⁵² Vassâf, *age.* V, 165.

⁵³ Kılıç, *agt.* s. 345, 347.

⁵⁴ Kılıç, *agt.* s. 345; Âlî, *age.* s. 209; Kınalızâde, *age.* II, 1086; Beyânî, *age.* s. 340; Esrâr Dede, *age.* s. 529; Müstakîmzâde, *age.* vr. 267/a; Vassâf, *age.* V, 165-166.

⁵⁵ Vassâf, *age.* V, 166.

şekilde yaptıran Hüseyin Çelebî isimli bir zâttır.⁵⁶ “İnsân-ı şîrînkâr” terkibi şairin vefat tarihini göstermektedir.⁵⁷

Farsça’ya hakim olan ve Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sinde hayli mâhir olan Sineçâk, bu özelliklerinden dolayı kaynaklarda “Mesnevi-dan” ve “Fârisî-dân” olarak nitelendirilmiştir.⁵⁸ Bu hususta Âşık Çelebî, onun “*Fenn-i Fûrs’ün dânası, kitâb-ı Mesnevî’nün atası anası*”⁵⁹ olduğunu belirtmiştir.

Kınalızâde, Sineçâk’ın, “*ma’ârif ve kemâlâta tâlib*” olduğu ifade etmiş, ayrıca letâif ve nevâdirde kardeşinden bin kez daha kuvvetli olduğunu belirtmiştir.⁶⁰ Gerçekten de şairin, pek çok eser yazması Kınalızâde’nin bu görüşünü desteklemektedir. Kaynaklarda şairin *Cezîre-i Mesnevî*, müretteb bir Divan⁶¹, *Yusuf u Zelîhâ*, *Müntehabât-ı Rebâbnâme*, *Nazîre-i Muhammediye* ve Mevlânâ’nın Fîhi Mâ fîh ile ilgili bir eser yazdığı belirtilmiştir.⁶² Bu eserlerden *Cezîre-i Mesnevî* Derviş İlmî tarafından tercüme edilmiştir.⁶³

Âşık Çelebî, bir beytine binâen “*Hurûfilikten dahi dem ururdu*.”⁶⁴ diyerek, şairin Hurûfilîğe temâyül ettiğini bildirmiştir.

Kınalızâde, şairin şiirlerinin memdûh ve makbûl olduğunu, ayrıca ehl-i kemâlin nezdinde kabul mertebesine ulaştığını ifade etmiş,⁶⁵ Âlî de, şiirleri ile ilgili olarak “*Hâlet bahş u cân-sûz gazelleri dahi cesbân idi*.”⁶⁶ demiştir.

3. Garîbî (ö. 954/1547)

Rumelideki Vardar Yenicesi’nden olan şairin adı Muhammed, mahlası ise Garîbî’dir. Kaynaklarda kendisinden Derviş Garîbî ve Muhammed Garîbî Çelebî olarak da söz edilmiştir.⁶⁷

İlmî yönü ile ilgili olarak Ahdî, şairin danişmend taifesinden olduğunu söylerken⁶⁸, Samî de onun tarîk-i ilmiyyeye süluk ettiğini⁶⁹ ifade etmiştir. Buradan şairin kendi dönemindeki yaygın eğitim sisteminden geçtiği anlaşılmaktadır.

⁵⁶ Kılıç, *agt.* s. 345; Âlî, *age.* s. 209.

⁵⁷ Tahir, *age.* I, 80; Vassâf, *age.* V, 165.

⁵⁸ Âlî, *age.* s. 209; Kınalızâde, *age.* II, 1086.

⁵⁹ Kılıç, *agt.* s. 345.

⁶⁰ Kınalızâde, *age.* II, 1086.

⁶¹ Esrâr Dede, şairin müstakil bir şiir dîvânı kaleme almadığını ifade etmektedir. Bkz. Esrâr Dede, *age.* s. 530.

⁶² Kılıç, *agt.* s. 345; Müstakîmzâde, *age.* vr. 267/a; Tahir, *age.* I, 80; Vassâf, *age.* V, 166.

⁶³ Tahir, *age.* I, 80.

⁶⁴ Kılıç, *agt.* s. 346.

⁶⁵ Kınalızâde, *age.* II, 1086.

⁶⁶ Âlî, *age.* s. 209.

⁶⁷ Canım, *Latîfî Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ* s. 409-410; Kılıç, *agt.* s. 922; Solmaz, *age.* s. 458; Kınalızâde, *age.* II, 719; Müstakîmzâde, *age.* vr. 329/b; Esrâr Dede, *age.* s. 406; Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsu’l-A’lâm*, V, 3274; Tuman, *age.* II, 727.

⁶⁸ Solmaz, *age.* s. 458.

⁶⁹ Sâmî, *age.* V, 3274.

Garîbî'nin Gülşeniyye tarikatı ile olan irtibatı, kendisi de Vardar Yeniceci olan İbrâhîm Gülşenî'nin halifesi Usûlî (ö. 945/1538) yolu ile gerçekleşmiştir. Mevlevîliğin Gülşenîlik üzerindeki tesiri bağlamında Usûlî Mevlevîliğe muhabbet duymuş ve Esrâr Dede'den öğrendiğimize göre, Garîbî de aralarında olmak üzere bir takım şairler ondan etkilenecek Mevlevîliğe intisâb etmişlerdir. Esrâr Dede, "*Nihâyet buna (Garîbî'ye) İbrâhîm Gülşenî hulefâsından Usûlî ol şehride Mevlevî mahabbetine raksân olmağla Hayâlî ve Günâhî ve Derûnî gibi bunı dahi dervîşlere döndürmüş*" dedikten sonra şairin, Konya'ya gidip Mevlevîliğe intisâb ettiğini⁷⁰ ifade etmiştir. Âşık Çelebî de Garîbî ile Usûlî arasındaki münâsebebe değinerek, bu hususta "*Zurefâ-yı Yenice kâ'idesi üzre fakr u fenâ ihtiyâr idüp Mevlevî olup Usûlî'nün çenber-i Usûlî terânesine raks idüp Sîneçâk'ın peyrevi oldu.*"⁷¹ ifadelerini kullanmıştır. Görüldüğü gibi Garîbî, ilkin Usûlî'nin etki alanına girmiş, Mevlevîliği ondan duymuş ve daha sonra Mevlevîliğe intisâb etmiştir.

Garîbî, seyahat yapan bir şair olarak tanınmıştır.⁷² Bu hususta Kınalızâde onun "*Bâd-ı sabâ gibi her diyârı seyrân*" ettiğini ve "*misâl-i cûybâr her vâdiye revân*"⁷³ olduğunu ifade etmektedir. Şairin bu yönü üzerinde duran Âşık Çelebî de, onun Bursa'ya da geldiğini ve bir miktar kendisi ile kaldıktan sonra memleketine (Vardar Yenicesi) döndüğünü yazmaktadır.⁷⁴ Âşık Çelebî'nin 1541-1546 yılları arasında Bursa'da yaşadığını bildiğimiz için,⁷⁵ Garîbî'nin de bu dönemde Bursa'da kaldığı ortaya çıkmaktadır. Şair, 954/1547'de İstanbul'a gelmiş ve orada vefat etmiştir.⁷⁶

Garîbî, dünya malına önem vermemiştir. Latîfi, şairin, "*Fırka-i fukarâdan, zümre-i gurabâdan bir merd-i garîb ve dervîş-sırât ve ehl-i ma'rîfet*" bir kimse olduğunu belirttiikten sonra, onun dünya malından bî-nasîb olduğunu, gururunu kırmak için eski elbiseler giydiğini söylemekte ve ondan "*Zib ü ziyet sermâye-i zenân ve pîrâye-i müennesândur*" sözünü nakletmektedir⁷⁷

Kaynaklarda şairin dîvân sahibi olduğundan söz edilmemiştir. Ancak şiirleri büyük bir övgüye mazhar olmuştur. Latîfi "Bu dahi şi'r ile şu'arâda şöret bulacak ve meşâhîr-i şu'arâdan olacak tab'-ı pâk ve idrâk-i derrâkdür. Zamânı nâmüsâid olduğundan kûşe-i nisyânda nesyen mensiyyen kalmışdır ve nice batıyyü'l-harekeler çâbuk-süvâr geçinüp mızmâr-ı nazma at salmışlardur."⁷⁸; Kınalızâde "Tab'ı mutasarrıf ve eşâr-ı belâgat-şi'ârı sâye-i berâat ve nezâketde

⁷⁰ Esrâr Dede, *age.* s. 406.

⁷¹ Kılıç, *agt.* s. 922.

⁷² Sâmî, *age.* V, 3274.

⁷³ Kınalızâde, *age.* II, 719.

⁷⁴ Kılıç, *agt.* s. 922.

⁷⁵ İpekten, vd., *Şâir Tezkireleri*, s. 48.

⁷⁶ Kılıç, *agt.* s. 922; Kınalızâde, *age.* II, 719; Müstakîmzâde, *age.* vr. 329/b; Esrâr Dede, *age.* s. 406; Sâmî, *age.* V, 3274; Tuman, *age.* II, 727.

⁷⁷ Canım, *age.* s. 409.

⁷⁸ Canım, *age.* s. 409.

müteverrif olan şu'arâdandır. Ecelden bir mikdar emân bulsa şöhre-i cihân olmasında reyb ve gümân yok idi.⁷⁹ derken; Ahdî, "Tabiat-ı şî'riyyesi bir hadde dürr-i pür-zîverdür ki ekser-i ebyâtı şu'arâ mâbeyninde makbûl"⁸⁰ olduğunu söylemektedir. Âşık Çelebî, şairin şiir tabiatında çeşitli letafet çeşnisi olduğunu; îrâd ve ihtirâ'a kadir, hoşça ma'nâlar bulmakta mâhir olduğunu; gazel, kasîde ve mesnevî gibi şiirin çeşitlerini bildiğini dedikten sonra, "Eger ecelden amânı ve hayâtdan bir mikdâr zamânı olaydı andan çok âsâr zuhûr iderdi ve nice sudûrun sînesinde dâğ-ı hasret koyacak es'âr iderdi."⁸¹ ifadelerini serdetmiştir.

4. Şâhidî Dede (ö. 957/1550)

Bursalı M. Tahir'in deyimiyile "*ricâl-i Mevleviyye efâhiminden*"⁸² olan şairin tam adı kaynaklarda Seyyid İbrahîm Dede ya da es-Seyyid İbrahîm Dede el-Mevlevî şeklinde geçmektedir. "Şahidî" ise, şairin şiirlerinde kullandığı mahlasıdır.⁸³

Muğlalı olan Şâhidî'nin doğum tarihi 875/1470'tir. Şâhidî'nin babası, Muğla Mevlevîhânesi şeyhi Salih Hudâyî Dede, ya da es-Seyyid Salih Efendi olarak anılan bir zat olup, Hz. Muhammed'in soyundan gelen bir seyyiddir. Annesi ise Şeyh Kemal kızı Sâlihe'dir.⁸⁴

Şâhidî, döneminin ilmî tedrisâtından geçmiş bir şairdir.⁸⁵ Latîfi Tezkiresi'nde onun müfessir ve muhaddis olduğu bilgisinin yer alması⁸⁶ da, şairin ilmî düzeyini göstermesi açısından önemlidir.

İlmî tedrisâtından sonra tasavvufa meyl ederek Mevlevîliğe intisâb ettiği kesin olan şairin, bu tarîkata nerede intisâb ettiği hususunda farklı iki görüş vardır. Âşık Çelebî, Kınalızâde ve Sâmî'ye göre şair, Mevleviyye tarikatına Konya'da intisâb etmiş,⁸⁷ Müstakîmzâde, Bursalı M. Tahir ve Vassâf'a göre ise Karahisar Sahib (Afyon)'da bulunan Sultan Dîvânî hazretlerinin âsitânesine giderek Mevlevîliğe intisab etmiştir.⁸⁸

Yaygın kanaate göre, Şâhidî, Sultan Dîvânî'den tarikat/hilafet almış ve Muğla'ya dönerek Muğla Mevlevîhânesi'nde meşihatlık görevini yürütmüştür.⁸⁹ Bazı kaynaklarda ise şairin Mevlî olduğunu ifade edilmesiyle yetinilerek, onun

⁷⁹ Kınalızâde, *age*. II, 719.

⁸⁰ Solmaz, *age*. s. 458.

⁸¹ Kılıç, *agt*. s. 922.

⁸² Tahir, *age*. I, 92.

⁸³ Müstakîmzâde, *age*. vr. 270/b; Tuman, *age*. II, 478.

⁸⁴ Canım, *age*. s. 320; Kınalızâde, *age*. I, 510; Beyânî, *age*. s. 135; Müstakîmzâde, *age*. vr. 270/b; Sâmî, *age*. IV, 2836; Tahir, *age*. I, 92; Vassâf, *age*. V, 166; Tuman, *age*. II, 478; Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri*, s. 324.

⁸⁵ Kılıç, *agt*. s. 790; Kınalızâde, *age*. I, 510; Sâmî, *age*. IV, 2836; Tahir, *age*. I, 92.

⁸⁶ Canım, *age*. s. 320.

⁸⁷ Kılıç, *agt*. s. 790; Kınalızâde, *age*. I, 510; Sâmî, *age*. IV, 2836.

⁸⁸ Müstakîmzâde, *age*. vr. 270/b; Tahir, *age*. I, 92; Vassâf, *age*. V, 166.

⁸⁹ Müstakîmzâde, *age*. vr. 270/b; Tahir, *age*. I, 92; Vassâf, *age*. V, 166; Tuman, *age*. II, 478.

Sultan Dîvânî ile olan ilişkisine yer verilmemiştir.⁹⁰ Kaynaklarda şairin memleketinde ihtiyâr-ı uzlet ederek kalan ömrünü ibâdet ve eser telifi ile geçirdiği de belirtilen bir diğer husustur.⁹¹

Şâhidî'nin Gülşeniyye tarikatı ile tesbit ettiğimiz irtibatı, İbrâhîm Gülşenî'nin halifelerinden Za'fî-i Gülşenî (ö. 974-978/1566-1570)⁹²'nin, Muğla Mevlevîhânesi'nde, ömrünün son dönemlerinde sohbetlerine yetişmiş olması ve onunla münâzara ve müşâaralar gerçekleştirmiş olması münasebetiyledir.⁹³ Za'fî, Şâhidî'nin son dönemlerine yetiştiğine göre, Şâhidî'nin 957/1550'de ölmesine tekaddüm eden bir zaman diliminde Muğla'ya gitmiş olmalıdır. Şâhidî'nin şeyhi Sultân Dîvânî'nin İbrâhîm Gülşenî'yi Kâhire'de hapisten kurtardığına inanılan bir şahsiyet olması, Şâhidî'nin Gülşenîler ile olan irtibatının bir yönünü teşkil edeceği gibi, Sultan Dîvânî'nin bu özelliği Za'fî-i Gülşenî'nin de onun öğrencisi Şâhidî'nin dergâhına gitmesinde etkili olmuş olmalıdır.

Za'fî ile Şâhidî arasında ciddî bir yakınlık ve samîmiyet oluştuğunu gösteren bir husus da, Şâhidî'nin Za'fî'nin

Hikmet-i *innî ene'llâh*'ı kelîm-i yâra sor

Sırrını *ânestü nâr*'uñ tâlib-i dîdâra sor⁹⁴

matla'ı ile başlayan gazeline bir tahmis yazmış olmasıdır. Şâhidî'nin yazdığı tahmîsin ilk bendinin ilave mısraları şunlardır:

Müşkilûñ var ise ey sâlik ulu'l-ebşâra sor

Tekye-i tevhîdi herkes anlamaz ağıyâra sor

Lî ma'allâhuñ rumûzın Ahmed-i Muhtâra sor⁹⁵

Kaynaklarda Şâhidî'nin vefat tarihi olarak 957/1550⁹⁶ ve 958/1551⁹⁷ tarihleri verilmektedir. Samî'nin verdiği 927 tarihi⁹⁸ ise yanlış olmalıdır. Şâhidî'nin vefat ettiği ve medfûn olduğu yer hakkında da iki görüş vardır. Birincisi mürşidini ziyaret etmek için Karahisar'a gittiğinde hastalanarak orada öldüğü ve Karahisar Mevlevîhânesi'nde medfûn⁹⁹ olduğudur. İkinci görüş ise Muğla'da vefat ettiği ve seccâdenişini bulunduğu dergahta defnedildiğidir.¹⁰⁰ İkinci görüşün sahibi olan Bursalı M. Tahir, Muğla Mevlevîhânesi'nde ziyaret olunan türbede iki sanduka-

⁹⁰ Canım, *age.* s. 320; Kılıç, *agt.* s. 790.

⁹¹ Kılıç, *agt.* s. 790; Kınalızâde, *age.* I, 510; Sâmî, *age.* IV, 2836.

⁹² Za'fî-i Gülşenî hakkında geniş bilgi için bkz. Adak, *Za'fî-i Gülşenî Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Dîvânının İncelenmesi*, AÜSBE. Ankara 2006.

⁹³ Esrâr Dede, *age.* s. 315.

⁹⁴ Za'fî-i Gülşenî, *Dîvân*, Millet Ktp. Manzûm 254, vr. 66/b.

⁹⁵ Milli Ktp. Yz. A. 1641, vr. 304/b.

⁹⁶ Esrâr Dede, *age.* s. 251.

⁹⁷ Tahir, *age.* I, 92; Tuman, *age.* II, 478.

⁹⁸ Sâmî, *age.* IV, 2836.

⁹⁹ Müstakîmzâde, *age.* vr. 270/b; Tahir, *age.* I, 92; Vassâf, *age.* V, 166; Tuman, *age.* II, 478.

¹⁰⁰ Tahir, *age.* I, 92.

nın bulunduğunu ve bunlardan birinin Hudâyî, diğerinin de Şâhidî'ye tevâtüren nisbet edildiğini belirtmekte ve Şâhidî'nin sandukası yanındaki mezarda şu manzûmenin yazılı olduğunu ifade etmektedir.¹⁰¹

Gedâyem Şâhidî-i Mevleviyem
Diyâr-ı Menteşede Muğlaviyem

Bihamdillâh ki merd-i ma'neviyem
Ki gavvâs-ı bihâr-ı Mesneviyem

Şâhidî'ye her kim iderse dua
İde mahşerde şefâat Mustafâ¹⁰²

Kaynaklarda şairin pek çok eserinden söz edilmiştir. Şâhidî isimli Farsça manzûm lügati, Türkçe ve Farsça dîvânları, *Gülşen-i Esrâr*¹⁰³, *Gülşen-i Tevhîd*, *Gülşen-i Vahdet*, *Leylâ vü Mecnûn* isimli manzûmeleri ile *Gülistân'ın* Türkçe tercümesi şaire nisbet edilen eserlerdir.¹⁰⁴ Bu eserlerden özellikle Şâhidî manzûmesi bir çok kişi tarafından şerh ve tanzîr edilmiştir. Arap alimlerinden İbrahim b. Süleyman Ezherî tarafından mufassal, Allâme Hafâcî öğrencilerinden Abdulkadir Bağdadî ve Şamda ölen Eğribozlu Ahmed Selâmî tarafından da muhtasar bir şekilde Arapça'ya çevirilmiştir. Nazmen Rumca'ya da tercüme edilmiştir.¹⁰⁵

Latîfî, Şâhidî'nin özellikle *Gülşen-i Tevhîd* isimli eseri üzerinde durduktan sonra onu, ehl-irfânın makbûlu ve suhenverânın memdûhu¹⁰⁶ olarak nitelemiştir. Bununla birlikte kaynaklarda şairin şiir/gazel yönü, mesnevî yönü kadar takdir toplamamıştır. Bu hususta Latîfî, "amma ki fenn-i şî're ol kadar müdâvemet ve isti'mâl ü mümâreset itmemişdür."¹⁰⁷ demiş, Kınalızâde de şiirlerinde helâvet/tat olmadığını¹⁰⁸ ifade etmiştir. Buna rağmen Kınalızâde "el-Hak bu beyti gayetde hûb demiştir."¹⁰⁹ diyerek aşağıdaki beytini takdir etmekten kendini alamamıştır:

Bürka'î ebr-i siyehdür yüzi mehtâbı için

¹⁰¹ Tahir, *age.* I, 92.

¹⁰² Tahir, *age.* I, 94.

¹⁰³ Eser üzerinde yapılan bir çalışma için bkz. Şimşekler, *Şahidi İbrahim Dede'nin Gülşen-i Esrâr'ı Tenkitli Metin-Tahlil*, SÜSBE Konya 1998.

¹⁰⁴ Kılıç, *agt.* s. 790; Kınalızâde, *age.* I, 510; Beyânî, *age.* s. 135; Sâmi, *age.* IV, 2836; Tahir, *age.* I, 92; Naci, *age.* s. 324.

¹⁰⁵ Tahir, *age.* I, 93. İmamoğlu, *Farsça-Türkçe Manzum Sözlükler ve Şahidi'nin Sözlüğü (İnceleme-Metin)*, adıyla bu eser üzerinde doktora çalışması yapmıştır. (AÜSBE. Erzurum 1993).

¹⁰⁶ Canım, *age.* s. 320-321.

¹⁰⁷ Canım, *age.* s. 321.

¹⁰⁸ Kınalızâde, *age.* I, 510.

¹⁰⁹ Kınalızâde, *age.* I, 510; Beyit için ayrıca bkz. Beyânî, *age.* s. 135; Şâhidî hakkında geniş bilgi için bkz. Çıpan Muğlalı İbrahim Şahidi Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Eserleri Divan ve Gülşen-i Vahdet, GÜSBE. Ankara 1985.

Şeb-i yeldâ saçı fettân gözinün hâbı için¹¹⁰

5. Günâhî (ö. 988/1580)

Vardar Yenicesi'nden olan şairin adı Hasan olup, kaynaklarda kendisinden Hasan Efendi ve Hasan Dede şeklinde de sözedilmiştir.¹¹¹

Günâhî, yukarıda kendisinden söz ettiğimiz Garîbî gibi, hayatının ilk döneminde hemşehrisi ve İbrâhîm Gülşenî'nin halifesi Usûlî aracılığı ile Gülşenîlikle tanışmıştır. İlk eğitimini Usûlî'den olan Günâhî, Usûlî'nin Mevlevîyye tarikatına duyduğu muhabbetten etkilenmiş ve daha sonra Mevlevîliğe intisâb etmiştir.¹¹²

Şairimiz, Edirne Mevlevîhânesi'nde kendisi gibi Vardar Yenice'li olan Yusuf Sîneçâk (ö. 953/1546)'ın hizmetinde bulunmuş, talim ve terbiyesinden geçmiştir.¹¹³ Kınalızâde, onun "*Sîneçâk'ın çâpuk ve çâlâk şakird-i hâssı ve manzûr-ı nazar-ı i'tibâr u ihtisâsı*"¹¹⁴ olduğunu ifade etmiştir. Ahdî'nin "*Hazret-i Molla Hüdâvendigârın âsitân-ı felek-medârına yüz sürüp...*"¹¹⁵ şeklindeki ifadesinden şairin Konya'daki Mevlânâ dergâhına da gittiği anlaşılmaktadır.

Günâhî, sık sık seyahatlere çıkmıştır. Bu hususta Kınalızâde, onun "*Mânend-i enhâr her bâr geşt-i kûh u deşt idüp 'hânkâh-ı dünyâ tekyegâh-ı bekâ degildir.'* deyü bâd-ı sabâ gibi bir yerde temekkün ü karâr"¹¹⁶ etmediğini ifade etmektedir. Esrâr Dede, de onun farklı memleketleri gezerek, Mevlevî hânkâhlarında semâ' ve safâ ettiğini ifade etmektedir.¹¹⁷

Şair, 960/1552'de Mevlevî külâhı ile Gelibolu'ya gelmiş ve orada Husrevzâde Yusuf adlı bir şahısla dostluk kurmuştur.¹¹⁸ Şairin Gelibolu'ya gelişi (960/1552) şeyhi Sîneçâk'ın vefatından (953/1546) yedi yıl sonrasına tekâbül etmektedir. Bir süre sonra memleketi Vardar Yenicesi civarındaki Selanik'e yerleşmiştir.¹¹⁹ Kaynaklarda şairin hacca gittiğine dair bilgi de yer almaktadır.¹²⁰ En son Selanik'e yerleştiğine göre, onun seyahat halinde olduğu daha önceki bir dönemde Hacc'a gitmiş olması muhtemeldir. Şairin mesleği ile ilgili olarak görebildiğimiz kadarıyla sadece *Tuhfe-i Nâîli*'de mutasarrıf olduğuna dair bir kayıt yer almaktadır.¹²¹ Günâhî, 988/1580 dolaylarında vefat etmiştir.¹²²

¹¹⁰ Kınalızâde, *age.* I, 510; Beyânî, *age.* s. 135.

¹¹¹ Âlî, *age.* s. 265; Solmaz, *age.* s. 494; Kınalızâde, *age.* II, 823; Beyânî, *age.* s. 234; Esrâr Dede, *age.* s. 448; Tuman, *age.* II, 867.

¹¹² Esrâr Dede, *age.* s. 406.

¹¹³ Beyânî, *age.* s. 234; Esrâr Dede, *age.* s. 451; "Günâhî", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi-Devirler İsimler Eserler Terimler*, III, 1979.

¹¹⁴ Kınalızâde, *age.* II, 823.

¹¹⁵ Solmaz, *age.* s. 494.

¹¹⁶ Kınalızâde, *age.* II, 823.

¹¹⁷ Esrâr Dede, *age.* s. 451.

¹¹⁸ Âlî, *age.* s. 265.

¹¹⁹ Âlî, *age.* s. 265.

¹²⁰ Kınalızâde, *age.* II, 823; Esrâr Dede, *age.* s. 451.

¹²¹ Tuman, *age.* II, 867.

¹²² Esrâr Dede, *age.* s. 451; Tuman, *age.* II, 867.

Günâhî'nin, önemli bazı şairlerle münasebetleri olduğu görülmektedir. Bunlardan biri şeyhi Yusuf Sîneçâk'ın biraderi ve kendisi gibi Vardar Yeniceli olan Hayretî (ö. 941/1534)'dir. Âlî, onu "*Hayretî'nin kâfiye gibi mülâzım-ı yârı ve a'mâlîği hâlinde yanından ayrılmayan redîf-i gam-bârı*"¹²³ şeklinde nitelendirmiş; Esrâr Dede de, onu Hayretî'nin hâldaşı¹²⁴ olarak tavsif etmiştir. Günâhî'nin irtibat kurduğu bir diğer şair de, yine kendisi gibi Vardar Yeniceli olan Hayâlî (ö. 965/1557)'dir. Esrâr Dede, Günâhî'yi Hayâlî'nin "pâdaşı" olarak nitelendirmiştir.¹²⁵ Hayâlî ve Hayretî ile aralarında nazire, muhammes ve tesdîsler yazan şair,¹²⁶ Hayâlî Bey'in vefatına "*Âlem-i hisden Hayâlî gitdi âh*" tarihini (964/1556-57) düşürmüştür.¹²⁷

Şairin irtibat kurduğu bir diğer şair de İbrâhîm Gülşenî'nin halifelerinden Za'fî-i Gülşenî'dir. Esrâr Dede, Za'fî'nin Günâhî'nin terbiyesinden geçtiğini ve onunla münâzara ve müşâ'aralar gerçekleştirdiğini ifade etmiştir.¹²⁸ Za'fî-i Gülşenî, şairin Usûlî'den sonra irtibat kurduğu Gülşeniyye tarikatına mensup ikinci şair olmuştur. Za'fî'nin hangi tarihte ve nerede Günâhî ile görüştüğü husûsu ile ilgili doğrudan bir kayıt yoktur. Ancak Günâhî, 960/1552'de Za'fî'nin memleketi olan Gelibolu'ya gittiğine göre, birbirleriyle orada görüşmüş olmaları muhtemeldir. Esrâr Dede, her ne kadar Günâhî ve Za'fî arasında gerçekleşen müşâ'aralardan söz etmekte¹²⁹ ise de, biz araştırmalarımız esnasında bunun herhangi bir örneğine tesadüf etmedik.

Günâhî, maârif ve letâiften behredâr olan, zamanında hayli itibar bulan bir şairdir.¹³⁰ Ancak Âlî'nin verdiği bilgiye göre, Günâhî eser vermemiştir.¹³¹ Esrâr Dede ise, Günâhî'nin kırkdan fazla kasîde ve na'tını gördüğünü ifade etmektedir.¹³² Tezkirelerde şairin şiirleri pür-kâr ve ma'nidâr olarak nitelendirilmiş, gazellerinde özel mânâlar, latîf-şîveler ve pâk-edâlar olduğu, rengîn ü âbdâr şiirlerinin, metîn ve belâgat-disâr sözlerinin olduğu, kasîde vadisinde yüksek olduğu, şiirlerinin çoğunun tasavvuf-âmîz ve mesel-engîz olduğu, şiirlerinin sûz-nâk ve elfâz ve edâsının pâk olduğu ifade edilmiştir.¹³³

¹²³ Âlî, *age.* s. 265.

¹²⁴ Esrâr Dede, *age.* s. 451.

¹²⁵ Esrâr Dede, *age.* s. 451.

¹²⁶ Esrâr Dede, *age.* s. 451.

¹²⁷ Naci, *age.* s. 217.

¹²⁸ Esrâr Dede, *age.* s. 315.

¹²⁹ Esrâr Dede, *age.* s. 315.

¹³⁰ Kınalızâde, *age.* II, 823; Beyânî, *age.* s. 234.

¹³¹ Âlî, *age.* s. 265.

¹³² Esrâr Dede, *age.* s. 449.

¹³³ Âlî, *age.* s. 265; Solmaz, *age.* s. 494; Kınalızâde, *age.* II, 823; Esrâr Dede, *age.* s. 449.

6. Derûnî (ö. 992/1584-994/1586)

Şairimizden bazı kaynaklarda Dervîş Derûnî diğer bazılarında da Derûnî şeklinde söz edilmiş, ancak buralarda adına yer verilmemiştir.¹³⁴

Vardar Yenicesi'nden¹³⁵ olan Derûnî, daha hayatının ilk döneminde Gülşeniyye tarikatı ile tanışmıştır. İbrâhîm Gülşenî'nin halifesi olan ve kendisi de Vardar Yenicali olan Usûlî (ö. 945/1538), daha evvel kendilerinden söz ettiğimiz Garîbî ve Günâhî'yi etkilediği gibi onu da etkilemiştir. Esrâr Dede, Usûlî'nin "*Tarîka-i Gülşeniyye'den mevrûs-ı meşâyıhları olan aşk-ı Mevlânâ ile*" Vardar Yenicesi'ni bir Mevlevî-hâne'ye döndürdüğünü, pek çok kişinin onun yanında *Mesnevî ve Ma'nevî*'yi kana kana okuduğunu belirttikten sonra, bu kişilerden biri olan Dervîş Derûnî'nin içinin ve dışının Mevleviyye tarikatına hizmet etme aşkı ile dolduğunu ve bunun üzerine Yusuf Sîneçâk (ö. 953/1546)'ın yanına giderek, onun hizmetinde ve sohbetinde bulunduğunu ifade etmiştir.¹³⁶ *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye* dışındaki kaynaklarda Usûlî'nin şair üzerindeki etkisinden söz edilerek, onun Sîneçâk'ın eğitiminden geçtiği hususunun belirtilmesiyle yetinilmiştir.¹³⁷

Derûnî'nin şeyhi olan Sîneçâk'ın, en geç kardeşi Hayretî'nin vefat ettiği 941/1535 yılında Konya'ya gidip Mevlevîliğe intisâb etmiş olması (bkz. Sîneçâk kısmı), Derûnî'nin bu tarihten sonra Sîneçâk'a bağlandığını göstermektedir. Bu da muhtemelen Sîneçâk'ın Edirne'de Murâdiye Mevlevîhânesi'nin başında bulunduğu sırada gerçekleşmiştir. Sîneçâk'ın Mevlevî şeyhi olarak daha çok Edirne Murâdiye Mevlevîhânesi'nde görev yapmış olması ve ve Edirne'nin Derûnî'nin memleketi olan Vardar Yenicesi'ne yakın olması, bizi bu kanaate sevketmektedir. Şairin 945/1538'de ilk mürşidi Usûlî'nin vefatını müteakip Sîneçâk'ın yanına gitmiş olması da uzak bir ihtimal gibi görünmemektedir.

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye ile *Tuhfe-i Nâilî*'de her ne kadar şairin 1060/1650 dolaylarında vefat ettiği söylenmişse de¹³⁸, bu doğru bir tarih olarak görünmemektedir. Zira şairin Usûlî'den istifade ettiğini göz önüne aldığımızda, onun Usûlî'nin vefat ettiği 945/1538 yılından daha erken bir dönemde doğmuş olduğu ortaya çıkmaktadır. Şayet Esrâr Dede'nin vefat tarihi olarak verdiği 1060/1650 tarihini doğru varsayacak olursak, şairin 112 yıldan daha fazla yaşadığı ortaya çıkacaktır ki bu uzak bir ihtimal olarak görünmektedir.

¹³⁴ Kılıç, *agt.* s. 255; Solmaz, *age.* s. 303; Kınalızâde, *age.* I, 365; Esrâr Dede, *age.* s. 201; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, 327; Sâmî, *age.* III, 2136; Tuman, *age.* I, 275.

¹³⁵ Kılıç, *agt.* s. 255; Solmaz, *age.* s. 303; Kınalızâde, *age.* I, 366; Esrâr Dede, *age.* s. 201; Süreyya, *age.* II, 327; Sâmî, *age.* III, 2136; Tuman, *age.* I, 275.

¹³⁶ Esrâr Dede, *age.* s. 201-202.

¹³⁷ Solmaz, *age.* s. 303; Süreyya, *age.* II, 327.

¹³⁸ Esrâr Dede, *age.* s. 202; Tuman, *age.* I, 275.

Öte taraftan Kınalızâde'nin şairden "Bu eyyâmda bahr-i fenâyâ lenger salmış ve gavvâs-ı vücûdî bahr-i ademe dalmış kalmıştır."¹³⁹ şeklinde söz etmesi, onun Kınalızâde (ö. 1012/1603)'nin tezkiresini yazdığı 994/1586 yılından önce vefat ettiğini göstermektedir. Mehmed Süreyya ise şairin III. Murad devri (1574-1595) ortalarında öldüğünü ifade etmektedir.¹⁴⁰ Bu da 1584 dolaylarını göstermektedir. Şu halde şairin tahminen 992/1584-994/1586 yılları dolaylarında öldüğü söylenebilir.

Şairin ne Gülşeniliğinden ne de Mevlvîliğinden söz etmeyn Kınalızâde, onun edebî ve ahlakî yönünü şu ifadeleriyle ciddi bir eleştiriye tabi tutmuştur: "Küttâba lâzım olan ma'ârif ve kemâlde za'if ve süst iken fenn-i muhâsebede ve ehz-i mâl-i harâm için mu'âhâde'e ve mübâlağada çâlâk ü cüst idi. Acâib umûrdandır ki, Farsça bir beyti bin bir türlü yardım ile sökerken, Farsça lügat yazmaya cüret ve Kemâlpaşazâde'nin hakâyık ve dekâyıkını redde cesaret etmiştir."¹⁴¹

Diğer kaynaklarda ise şaire herhangi bir eleştiri yöneltilmeyerek, onun ehl-i kalem zümresinden, devrinin zurafâ ve şu'arâsından, nazma gönülden mâil, deriş-meşreb, pak mezheb, tabiat-ı nazmiyyesinin güzel ve Farsça'ya hakim olduğu belirtilmiştir.¹⁴²

7. Şuhûdî Dede (ö. 1000/1591)

Şuhûdî şairimizin mahlası olup, kaynakların pek çoğunda kendisinden bu mahlası ile söz edilmiştir.¹⁴³ Sadece *Mecelletü'n-Nisâb*'da şairin tam adı Seyyid Kasım Karamânî olarak verilmiştir.¹⁴⁴ Muğlalı olan Şuhûdî, yukarıda kendisinden söz ettiğimiz Şahidî Dede'nin oğludur. Şuhûdî, babasının 957/1550 yılında vefat etmesi üzerine onun yerine geçmiş ve kırk küsur sene Muğla Mevlvîhânesi'nde meşihatlık makâmında bulunmuştur.¹⁴⁵ Esrâr Dede, Şuhûdî'nin Şahidî Dede'nin *Gülşen-i İrfân* isimli eserinin muhâtabı olduğunu ifade etmektedir.¹⁴⁶

Uzun bir ömür süren Şuhûdî, 1000/1591 tarihinde Muğla'da vefat etmiş ve Muğla Mevlvîhânesi'nde defnedilmiştir.¹⁴⁷ Müstakîmzâde, Şuhûdî'nin dedesi Hudâyî'nin yanında medfûn olduğunu söylemektedir.¹⁴⁸

Şuhûdî'nin babası Şâhidî Dede'nin Sultân Dîvânî'nin müntesibi olduğu ve Sultân Dîvânî'nin de İbrâhîm Gülşenî'yi Kahire'de iken hapisten kurtardığına

¹³⁹ Kınalızâde, *age*. I, 366.

¹⁴⁰ Süreyya, *age*. II, 327.

¹⁴¹ Kınalızâde, *age*. I, 366.

¹⁴² Kılıç, *agt*. s. 255; Solmaz, *age*. s. 303.

¹⁴³ Müstakîmzâde, *age*. vr. 280/b; Esrâr Dede, *age*. s. 253; Tahir, *age*. II, 259; Tuman, *age*. II, 514; "Şuhûdî", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, VIII, 183.

¹⁴⁴ Müstakîmzâde, *age*. vr. 280/b.

¹⁴⁵ Müstakîmzâde, *age*. vr. 280/b; Esrâr Dede, *age*. s. 253; Tahir, *age*. II, 259; Tuman, *age*. II, 514; "Şuhûdî", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, VIII, 183.

¹⁴⁶ Esrâr Dede, *age*. s. 253.

¹⁴⁷ Esrâr Dede, *age*. s. 253; Tahir, *age*. II, 259; Tuman, *age*. II, 514.

¹⁴⁸ Müstakîmzâde, *age*. vr. 280/b.

inanılan kişi olduğu, ayrıca İbrâhîm Gülşenî'nin halifelerinden Za'fî-i Gülşenî'nin Şuhûdî'nin babası Şâhidî'nin terbiyesinden geçtiği ve Şahidî ile aralarında münâzara ve müşâaralar gerçekleştiği yukarıda geçmişti. Şu halde Şuhûdî, Gülşeniyye tarikatına aşına bir çevrede yetişmiştir. Buna ilaveten, Esrâr Dede'den öğrendiğimize göre, İbrâhîm Gülşenî'nin halifesi Za'fî-i Gülşenî, Şâhidî'nin olduğu gibi oğlu Şuhûdî'nin de terbiyesinden geçmiştir. Za'fî-i Gülşenî, Şâhidî'nin 957/1550'de ölmesine tekaddüm eden bir zaman diliminde Muğla'ya gittiğine göre¹⁴⁹, Şuhûdî ile de bu sıralarda görüşmüş olmalı ve Şuhûdî'nin ilk postnişânlık yıllarına da şahitlik emiş olmalıdır.

Kaynaklarda Şuhûdî daha ziyade meşîhati ile ön plana çıkmış, şiir ve edebiyat yönü üzerinde durulmamıştır.¹⁵⁰

8. Arşî (ö. 1000/1591)

Kendisinden Dervîş Arşî ya da Arşî Dede şeklinde söz edilen şairin ismine inceleyebildiğimiz kaynaklarda yer verilmemiştir. Arşî ise şairin şiirlerinde kullandığı mahlasıdır.¹⁵¹

Aydın'ın Tire ilçesinden¹⁵² olan Arşî'nin, başlangıçta ilim yolunu seçtiği ve "Molla" olarak tavsif edildiği bilinmektedir.¹⁵³ Ancak şair, daha sonra bu meslekten ferâgat etmiş, dervişlik mesleğini seçerek Mevlevîliğe intisâb etmiş¹⁵⁴ ve Muğla'da Şâhidî ve Şuhûdî'nin hizmetinde bulunmuştur.¹⁵⁵ Arşî, kendisi gibi Mevlevî bir şair olan ve yukarıda kendisinden söz ettiğimiz Günâhî Dede (ö. 988/1580) ile de münâsebet geliştirmiştir.¹⁵⁶ Şair, Hayâlî Bey ile dostluk kurmuş ve aralarında bazı müşâ'aralar gerçekleşmiştir.¹⁵⁷ Hayâlî Bey'in vefatı için "*Sözü dilde Hayâlî gözde kaldı*"¹⁵⁸ tarihini (964/1556-57) düşüren Arşî olmuştur.

Şairimizin Gülşeniyye tarikatı ile olan irtibatı, İbrâhîm Gülşenî'nin halifelerinden olan Za'fî-i Gülşenî'nin, Esrâr Dede'nin tabiri ile onun terbiyesinden geçmesi şeklinde olmuştur.¹⁵⁹ Za'fî-i Gülşenî'nin de Dervîş Arşî gibi Şâhidî ve Şuhûdî dönemlerinde Muğla Mevlevîhânesi'nde bulunduğunu¹⁶⁰ göz önüne aldı-

¹⁴⁹ Esrâr Dede, *age.* s. 315.

¹⁵⁰ Müstakîmzâde, *age.* vr. 280/b; Esrâr Dede, *age.* s. 253-254; Tahir, *age.* II, 259; "Şuhûdî", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, VIII, 183.

¹⁵¹ Kınalızâde, *age.* II, 623; Müstakîmzâde, *age.* vr. 316/b; Esrâr Dede, *age.* s. 359-360; Sâmî, *age.* IV, 3142; Tahir, II, 307-308; Tuman, *age.* II, 656.

¹⁵² Kılıç, *agt.* s. 582; Kınalızâde, *age.* II, 623; Müstakîmzâde, *age.* vr. 316/b; Esrâr Dede, *age.* s. 359; Sâmî, *age.* IV, 3142; Tahir, II, 307; Tuman, *age.* II, 656.

¹⁵³ Kılıç, *agt.* s. 582; Kınalızâde, *age.* II, 623; Esrâr Dede, *age.* s. 359; Tahir, II, 308; Sâmî, *age.* IV, 3142.

¹⁵⁴ Kınalızâde, *age.* II, 623; Esrâr Dede, *age.* s. 359; Sâmî, *age.* IV, 3142; Tahir, II, 308.

¹⁵⁵ Esrâr Dede, *age.* s. 359; Tahir, II, 307; "Arşî", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, I, 163.

¹⁵⁶ Esrâr Dede, *age.* s. 359.

¹⁵⁷ Esrâr Dede, *age.* s. 359; Tahir, II, 308.

¹⁵⁸ Naci, *age.* s. 217.

¹⁵⁹ Esrâr Dede, *age.* s. 315.

¹⁶⁰ Esrâr Dede, *age.* s. 315.

ğımızda, her ikisinin birlikteliklerinin, Muğla Mevlevîhânesi'nde buldukları sırada olduğu düşünülebilir.

Dervîş Arşî, bir süre seyahat ettikten sonra Mora yarımadasına yerleşmiştir.¹⁶¹ Şairle aynı dönemde yaşayan Âşık Çelebî (ö. 979/1572), "*Ma'mûre-i Mora şehrlerinün gâh birinde gâh birinde olur.*"¹⁶² diyerek onun Mora'daki hayat tarzına ilişkin canlı bir bilgi vermektedir. Şair, Mora'da bir tekyede ikamet etmekte iken 1000/1591 yılında vefat etmiştir.¹⁶³

Kınalızâde'nin deyimiyile "*şehbâz-ı tab'ımı sahrâyı belâgata salmış*"¹⁶⁴ olan Dervîş Arşî'nin bir şiir dîvânı vardır.¹⁶⁵ Esrâr Dede her ne kadar, şairin meşhur eserler yazmaya muvaffak olduğunu söylemişse ise de dîvânı dışında başka bir eser ismi vermemiştir.¹⁶⁶

9. Bekâyî (ö. 1000/1591)

Kaynaklarda tam künye olarak Abdülbaki el-Kefevî el-Mevlevî, Hatîbzâde Abdülbâkî Bekâyî Dede, Hatîpzâde Abdülbâkî, ya da Dervîş Bekâyî şeklinde tanıtılan şairin adı Abdülbaki'dir. Şair, adına nisbetle şiirlerinde Bekâî mahlasını kullanmıştır.¹⁶⁷

III. Murad devri (1574-1595) şairlerinden olan Bekâyî, bir hatîbin oğlu olduğu için Hatîpzâde lakabı ile anılmıştır. Şairin memleketi ise Kefe'dir.¹⁶⁸

Kaynaklarda belirtildiğine göre şair ilkin ilim tahsilinden geçmiştir.¹⁶⁹ Bu hususta Kınalızâde onun "*ma'ârif-i cüziyyede yed-i tûlâsı*" olduğunu¹⁷⁰, Esrâr Dede de "*mirkât-ı usûl ü fûrû'da 'âric-i pâye-i 'ulyâ*"¹⁷¹ olduğunu ifade etmişlerdir.

Şair, eğitiminden sonra Gülşeniyye tarikatı ile irtibata geçmiş ve Kahire'ye giderek oradaki Gülşeniyye Âsitânesi'nde bir süre hizmet etmiştir.¹⁷² Beyânî, onu Hânkâh-ı Gülşenî dervîşi olarak nitelendirmiştir.¹⁷³ Bu hususta Esrâr Dede de, aşk ve muhabbet kullâbının/çengelinin kendisini Mısır tarafına çektiğini, ve "*şekker-sitân-ı ma'ârif-i Cenâb-ı Gülşenî'den çaştî-gîr i gül-şekker-i şuhûd ve nice zamân*

¹⁶¹ Kınalızâde, *age.* II, 623; Müstakîmzâde, *age.* vr. 316/b; Esrâr Dede, *age.* s. 359; Sâmî, *age.* IV, 3142; Tahir, II, 308; Tuman, *age.* II, 656.

¹⁶² Kılıç, *agt.* s. 582.

¹⁶³ Kınalızâde, *age.* II, 623; Müstakîmzâde, *age.* vr. 316/b; Esrâr Dede, *age.* s. 359; Sâmî, *age.* IV, 3142; Tahir, II, 308; Tuman, *age.* II, 656.

¹⁶⁴ Kınalızâde, *age.* II, 623.

¹⁶⁵ Esrâr Dede, *age.* s. 359; Tuman, *age.* II, 656.

¹⁶⁶ Esrâr Dede, *age.* s. 359.

¹⁶⁷ Kınalızâde, *age.* I, 217-218; Beyânî, *age.* s. 46; Esrâr Dede, *age.* s. 57, 58, 60; Müstakîmzâde, *age.* vr. 144/b; Süreyya, *age.* II, 21; Tuman, *age.* I, 101.

¹⁶⁸ Kılıç, *agt.* s. 198; Kınalızâde, *age.* I, 217; Esrâr Dede, *age.* s. 57; Sâmî, *age.* II, 1330; Süreyya, *age.* II, 21; Tuman, *age.* I, 101.

¹⁶⁹ Kılıç, *agt.* s. 198; Kınalızâde, *age.* I, 217.

¹⁷⁰ Kınalızâde, *age.* I, 217.

¹⁷¹ Esrâr Dede, *age.* s. 57-58.

¹⁷² Kılıç, *agt.* s. 198; Kınalızâde, *age.* I, 217.

¹⁷³ Beyânî, *age.* s. 46.

*hânkâh-ı Gülşeniyye'den ezvâk-ı ma'neviyye ile mahv-ı vücûd*¹⁷⁴ ettiğini ifade etmiştir.

Kaynaklarda şairin doğrudan İbrâhîm Gülşenî ile irtibat kurduğuna ilişkin ifadelerin yer almaması ve İbrâhîm Gülşenî'nin vefatından (940/1534) 57 yıl sonra vefat etmiş olması, onun İbrâhîm Gülşenî'den sonra Kahire'deki Gülşeniyye Âsitânesi'ne gittiğini göstermektedir 940 yılından şairin vefat ettiği 1000/1591 yılına kadar Kahire'deki Gülşeniyye Âsitânesi'nde iki kişi görev yapmıştır. Bunlar İbrâhîm Gülşenî'nin oğlu Ahmed Hayâlî (ö. 977/) ve Ahmed Hayâlî'nin oğlu Ali Safvetî (ö. 1005/)'dir. Şairin vefat tarihi her iki dönemde de Kahire'deki Gülşeniyye Âsitânesi'ne gitmesine olanak sağlamaktadır.

Bekâyî, daha sonra Gülşeniyye tarikatından ayrılmış ve Mevleviliğe intisâb etmiştir. Esrâr Dede, onun Gülşeniyye tarikatından istifade ettikten sonra Mevleviliğe yönelişini, Mevleviliğin Gülşeniyye tarikatı üzerindeki etkisi ile açıklamaktadır. Esrâr Dede "*ez-kadîm mevrûs-ı tarîka-i Gülşeniyye olan hubb-i hânedân-ı Mevleviyye kendülerin cânib-i âstâne-i melâik-âşiyâne-i Cenâb-ı Pîr kuddise sirruhu'l-müntre sevk*" ettiğini ifade etmiş ve şairin

Ez fuyûzât-ı ezel tâ be ebed muhtâcend

Bendegân-ı der-i Mevlâ be der-i Mevlânâ

müeddâsınca (Konya'daki) Mevleviyye dergâhına girdiğini, ma'nâ cihetinde Mevleviyye tarikatı dervişleri ile yek-reng/benzer olduğunu ve oradaki hizmetini tamamladığını ifade etmiştir.¹⁷⁵

Şair, daha sonra da Şam Mevlevîhânesi'nde bir müddet Mesnevî-hân olarak görev yapmıştır.¹⁷⁶ Şairin görev yaptığı bu Mevlevîhâne bazı kaynaklarda vezir Mustafa Paşa'nın Mevlevîhânesi olarak geçmektedir.¹⁷⁷

Bekâî ile Şam'da arkadaşlık kurduğunu söyleyen tezkireci Kınalızâde, onun Mevleviliğine hiç değinmeyerek, Gülşeniyye Hânkâhı'nda bir süre hizmet ettikten sonra Rum illerine seyahat ettiğini ifade etmiştir.¹⁷⁸ Şairin Rum illerine seyahate çıkması, onun Konya'daki Mevlânâ âsitânesine gidişine takâbül ettiğinden, Kınalızâde'nin bununla şairin Mevleviliğini kastetmiş olması muhtemeldir. Kınalızâde, şairin Şam döneminden bahsederken de, onun Şam Mevlevîhânesi'nde bulunuşundan bahsetmemiş, sadece Şam'da kadı olduğunu belirtmekle yetinmiştir.¹⁷⁹ Sâmi ise, şairin tezkire sahibi Kafzade (ö. 1030/1621)'nin muâsırı ve dostu olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁰

¹⁷⁴ Esrâr Dede, *age.* s. 57-58.

¹⁷⁵ Esrâr Dede, *age.* s. 57-58.

¹⁷⁶ Beyânî, *age.* s. 46; Müstakîmzâde, *age.* vr. 144/b; Esrâr Dede, *age.* s. 58; Tuman, *age.* I, 101.

¹⁷⁷ Kınalızâde, *age.* I, 217; Sâmi, *age.* II, s. 1330.

¹⁷⁸ Kınalızâde, *age.* I, 217.

¹⁷⁹ Kınalızâde, *age.* I, 217.

¹⁸⁰ Sâmi, *age.* II, s. 1330.

Bekâî'nin ölüm tarihi hususunda kaynaklarda farklı tarihler verilmiştir. Esrâr Dede ve Tuman, onun 1000/1591 dolaylarında vefat ettiğini söylemişlerdir.¹⁸¹ Mehmet Süreyya ise şairden Kefeli Mesnevîhân Hatîpzâde Abdalbâkî ve Şam Mevlevîhânesi Mesnevîhâmı Bekai Çelebî şeklinde iki ayrı yerde söz etmiş ve her iki yerde de farklı ölüm tarihleri vermiştir. Süreyya'ya göre, bunlardan birincisi III. Murad (ö.1595) devri sonunda, ikincisi ise 1015/1606 tarihinde vefat etmiştir.¹⁸² Bu iki Bekâî'in aslında farklı şahıslar olmadıkları Süreyya'nın kendileri hakkında verdiği bilgilerden anlaşılmaktadır. III. Murad (ö.1595) devrinin sonu olarak verdiği vefat tarihi, Esrâr Dede'nin verdiği 1000/1591 tarihine de denk geldiği için, doğruya daha yakın görünmektedir.

Kaynaklarda şairin şiirleri hakkında pek yorum yapılmamıştır. Gördüğümüz kadarıyla sadece Esrâr Dede, "Eş'âr ve ebyâtının hâlet ve safâsı vardır." şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur.¹⁸³

10. Vehbî (ö. 1112/1700)

Şairin İbrahim olan adı, kaynaklarda tam künye olarak İbrahim Dede el-Mevlevî ya da Derviş İbrahim Efendi şeklinde geçmektedir. Vehbî ise şairin şiirlerinde kullandığı mahlasıdır.¹⁸⁴

Edirneli olan Vehbî, Edirne'de Murâdiye Mevlevîhânesi şeyhi olan Neşâtî Dede (ö. 1624)'nin öğrenciliğini yapmış,¹⁸⁵ Safâyî'nin deyimiyle "evâil-i hâlinde tahsîl-i kemâlât"¹⁸⁶ etmiştir. Daha sonra Edirne'de Murâdiye Camii'nde uzun bir süre imamlık yapmıştır.¹⁸⁷

Vehbî, daha sonra tasavvufî bir sâikle imamlığı bırakmış ve kaynakların itifakıyla Mevlevîyye tarikatına intisâb etmiştir. Ancak Safâyî, Vehbî'nin "sâlîbe-i aşk-ı Hudâ ve cezebât-ı Mevlâ ile" imamlık maaşını terk ettiğini söyledikten sonra, onun önce Edirne'de Gülşeniyye tarikatı şeyhi Mehmed La'lî Fenâî (ö. 1112/1701)'ye intisâb ettiğini, daha sonra arzû-yı seyâhat edip Konya'ya gittiğini ve Mevlevîyye tarikatına intisâb ettiğini ifade etmektedir.¹⁸⁸ Salim ise, şairin Murâdiye Camii imamı iken imâmeti terk ettiğini belirttikten sonra Gülşenîliğe intisâbına değinmeyerek, Konya'ya gittiğini ifade etmektedir.¹⁸⁹ Her iki rivâyeti mezcedecek olursak, şairin önce doğum ve görev yeri olan Edirne'de yaşayan

¹⁸¹ Esrâr Dede, *age.* s. 57-58; Tuman, *age.* I, 101.

¹⁸² Süreyya, *age.* II, s. 21-22.

¹⁸³ Kınalızâde, *age.* I, 217.

¹⁸⁴ İnce, *Tezkiretü's-Şu'arâ Salim Efendi*, s. 704; Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî*, s. 697-698; Esrâr Dede, *age.* s. 520; Müstakîmzâde, *age.* vr. 438/b; Tuman, *age.* II, s. 1179-1180.

¹⁸⁵ İnce, *age.* s. 704; Safâyî, *age.* s. 697; Esrâr Dede, *age.* s. 519-520; Tuman, *age.* II, s. 1179.

¹⁸⁶ Safâyî, *age.* s. 697.

¹⁸⁷ İnce, *age.* s. 704; Safâyî, *age.* s. 697; Esrâr Dede, *age.* s. 519-520; Tuman, *age.* II, s. 1179.

¹⁸⁸ Safâyî, *age.* s. 697.

¹⁸⁹ İnce, *age.* s. 704.

Gülşeniyye tarikatı şeyhi Mehmed La'lî Fenâ yoluyla Gülşenîliğe, daha sonra Konya'ya giderek Mevlevîliğe intisâb ettiğine hükmedilebilir.

Şairin Konya'da intisâb ettiği postnişinin kimliği hususunda da farklı iki kayıt vardır: Sâlim ve Esrâr Dede'ye göre, şair Mevlânâ Âsitânesi'nde seccadenişin olan Şeyh Bostan Efendi'den¹⁹⁰, Safâyî'ye göre ise Çelebî Efendi'den inabet almıştır.¹⁹¹ Ancak "Çelebî Efendi" kavramı, Konya Mevlevîhânesi postnişini için kullanılan genel bir niteleme olduğundan dolayı¹⁹², bununla Şeyh Bostan Efendi'nin kastedilmiş olması gerekir.

Kaynakların ittifakla verdiği bilgilere göre, şair bir süre Konya'da kaldıktan sonra oradan ayrılarak, Mısır'a doğru yolculuğa çıkmış ve bu yolculuk esnasında 1112/1700'de vefat etmiştir.¹⁹³ Ancak verilen detaylarda farklılıklar bulunmaktadır. Mesela Esrâr Dede, şairin 505/1111 tarihinde Bostân-ı Sâni'nin vefat etmesi üzerine "*feci'a-i hicrânlarından*" sefere çıktığını belirterek, şairin yolculuk sebebini şeyhinin vefatı olarak,¹⁹⁴ Safâyî ise bunu Hac olarak göstermektedir.¹⁹⁵ Esrâr Dede, Vehbî'nin Konya'dan çıktıktan sonra yolculuğu esnasında İskenderiyye'ye vardığını ve orada bulunan Gülşeniyye Hânkâhı'nda 1112/1700 tarihinde vefat ettiğini ifade etmiştir.¹⁹⁶ Sâlim de Esrâr Dede gibi şairin Hac yolculuğundan söz etmeyecek, 1112/1700'de Kahire'ye seyahat ettiğini ve bu esnada öldüğünü ifade etmiş; ancak şairin ölüm yerini İskenderiye değil, Finike olarak vermiştir.¹⁹⁷ Şairin yolculuk nedeni olarak Hacc'a gidişini gösteren Safâyî ise, onun Hacc'ını eda ettikten sonra 1112/1700'de deniz üzerinden gelirken denizde boğularak öldüğünü söylemiştir.¹⁹⁸

Kaynaklarda şairin güzel şiirlere sahip pâk-güftâr bir şair olduğu ifade edilmiştir.¹⁹⁹ Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*'de Konya'da Gavsî Dede'ye gönderdiği Mevlevilik hakkındaki üç gazeline yer vermiştir.²⁰⁰

11. Enis Receb Dede (ö. 1147/1734)

Kaynaklarda kendisinden Receb Enîs Dede ve Şeyh Enis şeklinde söz edilen şairin adı Recep, mahlası ise Enîs'tir. Edirneli olan olan şairimiz, Derviş Halil Efendi isimli bir zatın oğludur.²⁰¹

¹⁹⁰ İnce, *age.* s. 704; Esrâr Dede, *age.* s. 519.

¹⁹¹ Safâyî, *age.* s. 697.

¹⁹² Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 142.

¹⁹³ İnce, *age.* s. 704; Safâyî, *age.* s. 698. Müstakîmzâde, *age.* vr. 438/b; Esrâr Dede, *age.* s. 519; Tuman, *age.* II, s. 1180.

¹⁹⁴ Esrâr Dede, *age.* s. 519.

¹⁹⁵ Safâyî, *age.* s. 698.

¹⁹⁶ Esrâr Dede, *age.* s. 519.

¹⁹⁷ İnce, *age.* s. 704; Müstakîmzâde, *age.* vr. 438/b. Tuman da şairin ölüm yeri olan Finike'yi vermiştir. (Bkz. Tuman, *age.* II, s. 1180)

¹⁹⁸ Safâyî, *age.* s. 698.

¹⁹⁹ İnce, *age.* s. 704; Safâyî, *age.* s. 698.

²⁰⁰ Esrâr Dede, *age.* s. 519-520.

Gençlik yıllarında Edirne'den ayrılan Enîs, İstanbul'da Yenikapı Mevlevîhânesi'ne yerleşmiş ve burada kırk sene Mesnevî-hân olarak görev yapan Şeyh Ahmedü'l-Kârî (ö. 1095/1683'ten önce)'nin yanında Mevleviyye tarikatına intisâb etmiştir.²⁰² Uzun bir süre şeyhinin terbiyesinden geçen şair, Râmiz'in ifadesi ile ondan "*tahsîl-i ma'ârif-i bî-hisâb*"²⁰³ etmiştir. İsmail Belîğ, şairin ilim ve fazilet ile şöhrat kazandığını²⁰⁴; Safâyî de onun "*ilm ü kemâl ile ma'mûr ve zühd ü salâh ile meşhûr, ma'ârif-i İlâhiyye'den âgâh*"²⁰⁵ olduğunu ifade ederek ondaki ilim ve zühd cihetlerine vurgu yapmışlardır.

Şair, mürşidinin vefatından sonra bir süre Konya'da Mevlânâ Âsitânesi'nde Mesnevî-hânlık yapmıştır.²⁰⁶ Bir ara Kasım Paşa Hânkâhı'nda çileye girmiş²⁰⁷ Edirne'de Murâdiye Mevlevîhânesi'nde Neşâtî Ahmed Dede (ö. 1033/1624)'nin hizmetinde bulunmuş²⁰⁸ ve Râmiz'e göre 1085/1675²⁰⁹, Sâlim'e göre 1095/1684²¹⁰ tarihinde Neşâtî Dede'nin yerine postnişîn olmuştur. Enîs Dede, Râmiz'e göre 60,²¹¹ Esrâr Dede'ye göre 50 yıl²¹² bu görevi sürdürmüştür. Buradaki süre farkı, şairin postnişînliğe oturduğu yıl ile ilgili Râmiz ve Sâlim'in verdiği farklı tarihlerden kaynaklanıyor olmalıdır. Safâyî, tezkiresinde (bitiş tarihi: 1132/1720) şairin Edirne'de Muradiye Mevlevîhânesi'nde meşihat görevini yürüttüğünü ifade etmektedir.²¹³

Şairin Edirne'deki bu uzun süreli Mevlî şeyhliği bazı kaynaklarda onunla ilgili olarak verilen tek bilgi olmuştur.²¹⁴ Edirne'de bulunduğu bu süre zarfında Çelebi-zâde Asım İsmail Efendi, Rağîb Paşa ve Hakîm-zâde Ali Paşa başta olmak üzere, dönemin pek çok meşhur şahsiyeti Enîs Dede'nin terbiyesinden geçmiştir.²¹⁵

Enîs Receb Dede'nin Gülşeniyye tarikatı ile olan irtibatı, Gülşeniyye tarikatının ikinci pîri olarak da nitelendirilen Sezâyî-i Gülşenî (ö. 1151/1738) ile aralarında oluşan dostluk ve samimiyet hasebiyledir. Esrâr Dede'nin ifadeleri ile aktaracak olursak, Sezâyî-i Gülşenî, "*ibtidâ-yı zuhûrî ve nev-niyâzlığı hâlinde*" Edir-

→

²⁰¹ Safâyî, *age.* s. 76; İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr*, s. 24; Râmiz, *Âdâb-ı Zurafâ*, s. 1; İnce, *age.* s. 175; Safâyî, *age.* s. 76; Esrâr Dede, *age.* s. 24; Tahir, *age.* I, 33; Tuman, *age.* I, 77.

²⁰² Safâyî, *age.* s. 76; Esrâr Dede, *age.* s. 24; İnce, *age.* s. 176.

²⁰³ Râmiz, *age.* s. 1.

²⁰⁴ Belîğ, *age.* s. 24.

²⁰⁵ Safâyî, *age.* s. 76.

²⁰⁶ Râmiz, *age.* s. 2.

²⁰⁷ Esrâr Dede, *age.* s. 24.

²⁰⁸ Esrâr Dede, *age.* s. 24.

²⁰⁹ Râmiz, *age.* s. 2.

²¹⁰ İnce, *age.* s. 176.

²¹¹ Râmiz, *age.* s. 2.

²¹² Esrâr Dede, *age.* s. 24.

²¹³ Safâyî, *age.* s. 76.

²¹⁴ Belîğ, *age.* s. 24.

²¹⁵ Esrâr Dede, *age.* s. 24; Tahir, *age.* I, 32.

ne'ye gelip Enis Recep Dede'nin sohbetlerine katılmış, bu vesile ile "vâsıl-ı merâtib-i âliye" olmuş, ömrünün sonuna kadar meclislerdeki sohbetlerinde ondan övgü ile bahsetmiş ve "Eger Enîs Dede sohbetine vâsıl olmasam nesiyen mensiyyen kalurdum" diyerek latîfe etmiştir.²¹⁶ Esrâr Dede, aralarında geçen latîfe, irşâd ve teslîmiyyetin müstakil bir eseri dolduracak kadar çok olduğunu ifade ettikten sonra şu anekdotu aktarmıştır:

Bir gece Sezâyî Efendi ve diğer sûfî/meşâyîh bir mecliste sohbete dalmış-larken, keşf tarîkı üzerine Sezâyî Efendî, Mevlânâ'nın "İzâ câ'er-Recebü tera'l-'aceb" şeklindeki ibaresini naklederek Enîs Dede'nin cemiyete teşrîf olacakların ima etmiş, mecliste hazır bulunanlar "teb'id-güne" (ihtimal vermeyerek) birbirleri ile bakışlırken, ansızın Enîs Dede içeri girmiş ve "Âferîn ibn Arab sad-aferîn ibn Arab" mısraını okumuş ve mecliste hazır olanlar hayretler içerisinde kalmışlardır.²¹⁷

Aynı dönemde Edirne'de yaşayan Mevlevî Enîs Recep Dede ile Gülşenî Şeyh Sezâyî Efendî arasındaki münâsebeti çok güzel ifade eden Râmiz de, Sezâyî Efendî'yi "gülşen-i dilânın gonce-i ra'nâsı" ve Enis Recep Dede'yi de "gülîstân-ı irfânîñ andelîb-i şeydâsı" olarak nitelendirmiş ve Edirne'nin o dönemde bu ikisi sayesinde "mahsûd-ı büldân-ı cihân ve mağbût-ı ravza-i rızvân" (dünya şehirlerinin haset ettiği ve cennet bahçelerinin gıpta ettiği) bir şehir haline geldiğinin insanlar arasında hep söylenegeldiğini ifade etmiştir.²¹⁸

Enîs Recep Dede, uzun bir ömür sürmüş ve yaşı sekseni aştığı halde vefat etmiştir.²¹⁹ Vefat tarihini Bursalı Mehmet Tahir¹¹⁴⁵²²⁰, Râmiz ve Tuman¹¹⁴⁶²²¹, Esrâr Dede de 1147²²² olarak vermektedirler. Şair, Edirne Mevlevihanesi'nde defnedilmiştir.²²³ Râmiz'in ifadesine göre Edirne Mevlevihanesi'ndeki hilafet kendisi ile son bulmuştur.²²⁴ Şairimizin vefatı için pek çok tarih düşürülmüştür. Bunlardan Galatalı Hâfız'ın "Kürsî-i cennette Mevlânâ Enîs olsun celîs"²²⁵ mısraı son derece meşhurdur. Şairin vefatı için düşürülen aşağıdaki tarihlerden birincisi Seyyid Vehbi'ye, ikincisi de Feyzî'ye aittir:

Pîr Molla Celâle rûh-ı Enîs
Leb-i cûy-ı recebde ola celîs²²⁶
Gûş idüp fevtin didiler Feyziyâ târîhini

²¹⁶ Esrâr Dede, *age.* s. 25-26.

²¹⁷ Esrâr Dede, *age.* s. 25-26.

²¹⁸ Râmiz, *age.* s. 2.

²¹⁹ Râmiz, *age.* s. 2.

²²⁰ Tahir, *age.* I, 32.

²²¹ Râmiz, *age.* s. 2; Tuman, *age.* I, 77.

²²² Esrâr Dede, *age.* s. 26.

²²³ Esrâr Dede, *age.* s. 26; Tuman, *age.* I, 77.

²²⁴ Râmiz, *age.* s. 2.

²²⁵ Râmiz, *age.* s. 2; Esrâr Dede, *age.* s. 26; Tahir, *age.* I, 32.

²²⁶ Râmiz, *age.* s. 2.

Gülîen-i lâhûta göçdün âh Mevlânâ Enîs²²⁷

Tezkireciler, müretteb bir şiir dîvânına da sahip olan²²⁸ Enis Receb Dede'nin şiirlerinin edebî değeri üzerinde bir takım fikirler yürütmüşlerdir. Sâlim, şairin şiirlerinin inşâsından daha fazla olduğunu belirttikten sonra, "*lisân-ı gayb âlem-i lâ-reyb olan eş'âr-ı hüsn-i âsârda yed-i tûlâları*"nın olduğunu, ayrıca şiirlerinin gayet "*mazmûndâr*" ve her lafzının "*âbdâr*" olduğunu ifade etmiştir. Sâlim, ayrıca şairin şiirlerinin tasavvufî mânâlar açısından da doyurucu olduğu üzerinde durmuştur.²²⁹ Râmiz ise şairin şiir ve inşâda mümtaz bir tabiatının olduğunu ve kaleminin "*kasbu's-sabkî'l-i'câz*", yani i'câzda ön safta olduğunu ifade etmiştir.²³⁰ Bu hususa binâen olmalıdır ki Esrâr Dede, Enîs Divanı'nın meşhur ve eserlerinin tarikat mensuplarının mecmualarında yaygın olarak yer aldığını söylemektedir.²³¹

Bir diğer özelliği olarak şairin "*Fârisî-dân-ı yegâne*" ve "*Mesnevî-hân-ı hânkâh-ı zamâne*"²³² olduğu Safâyî Tezkiresi'nde belirtilmektedir. Nitekim Bursalı M. Tahir'den öğrendiğimize göre, şair Mevlânâ'nın bazı gazellerini de şerh etmiştir.²³³

B. DEĞERLENDİRME

1. İrtibatın Gerçekleştiği Dönemler

İncelediğimiz Mevlî şairleri yaşadıkları asırlara göre tasnif edecek olursak, dokuz tanesinin XVI, birer tanesinin de XVII ve XVIII. yüzyıllarda yaşadıkları görülecektir.

XVI. yüzyılda yaşayanlar, Semâ'î Sultân Dîvânî (ö. 936/1529) Yusuf Sineçâk (ö. 953/ö. 1546) Garîbî (ö. 954/1547) Şâhidî Dede (ö. 957/1550), Günâhî (ö. 988/1580), Derûnî (ö. 992/1584-994/1586 arası) Şuhûdî Dede (ö. 1000/1591) Arşî (ö. 1000/1591) ve Bekayî (ö. 1000/1591)'dir.

XVI. yüzyıldan sonra yaşayan iki şairimiz vardır: Bunlardan Vehbî (ö. 1112/1700) XVII. yüzyılda, Enis Receb Dede (ö. 1147/1734) ise XVIII. yüzyılda yaşamıştır.

Mevlî şairlerin kendileri ile irtibata geçtikleri altı Gülşenî şair açısından baktığımızda, bunlardan İbrâhîm Gülşenî (ö. 940/1534), Usûlî (ö. 945/1538), Ahmed Hayâlî (ö. 977/) ya da Ali Safvetî (ö. 1005/) ve Za'fî-i Gülşenî'nin XVI. yüzyılda; La'li Mehmed Fenâî (ö. 1112/1701)'nin XVII. yüzyılda ve Sezâyî-i Gülşenî (ö. 1151/1738)'nin de XVIII. yüzyılda yaşadıkları görülecektir.

²²⁷ Esrâr Dede, *age.* s. 26.

²²⁸ Râmiz, *age.* s. 3; Esrâr Dede, *age.* s. 26; Tahir, *age.* I, 32; Tuman, *age.* I, 78.

²²⁹ İnce, *age.* s. 176.

²³⁰ Râmiz, *age.* s. 3.

²³¹ Esrâr Dede, *age.* s. 28.

²³² Safâyî, *age.* s. 76.

²³³ Tahir, *age.* I, 32. Şair hakkında geniş bilgi için şu iki çalışmaya bakılmalıdır: Ceyhan, *Enis Receb Dede Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Eserleri*, MÜSBE. İst. 1990; Guntan, *Receb Enis Dede (Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni)*, SÜSBE. Konya 1990.

Görüldüğü gibi XVI. yüzyılda dokuz Mevlevî şair, dört Gülşenî şair ile irtibata geçmiştir. Başka bir ifade ile, on bir Mevlevî şairden dokuzunun, altı Gülşenî şairden dördü ile vuku bulan irtibatları bu yüzyıldadır. Buradan da özellikle Gülşeniyye tarikatının kuruluş yüzyılı olan XVI. yüzyılda Mevlevî şairler ile Gülşenîler arasında ciddi bir ilişkinin kurulduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

2. İrtibat Halinde Bulunulan Gülşeni Şahsiyetler

a) İbrâhîm Gülşenî (ö. 940/1534)

İncelediğimiz şairlerden iki tanesinin irtibatı, bizzat Gülşeniyye tarikatının kurucu pîri İbrâhîm Gülşenî (ö. 940/1534) ile dir. Bunlardan Semaî Sultan Dîvânî (ö. 936/1529), Afyonkarahisar'dan Kahire'ye giderek İbrâhîm Gülşenî'yi zindandan kurtaran ve İbrâhîm Gülşenî'ye Mevlevîlik tarikatını veren kişi olarak bilinmektedir. İlk karşılaşmalarında karşılıklı olarak söyledikleri şiirler meşhurdur.

İbrâhîm Gülşenî ile irtibata geçen ikinci şair ise, Yusuf Sineçâk (ö. 953/1546)'tır. Sineçâk, başlangıçta İbrâhîm Gülşenî'ye intisâb etmiş, ondan halifelik bile almış, ancak daha sonra Mevlevîliğe bağlanmıştır.

b) Usûlî (ö. 945/1538)

Vardar Yenice'li olan Usûlî (ö. 945/1538), Kahire'ye giderek İbrâhîm Gülşenî'ye bağlanmış, daha sonra memleketine dönerek Gülşenîliği yaymış olan önemli bir mutasavvıf şairdir. Usûlî de şeyhi İbrâhîm Gülşenî gibi Mevlevîliğin etkisinde kalan bir şair olup, o bu yönüyle yanında yetişen bazı şairleri de etkilemiştir. İşte incelediğimiz şairlerden üç tanesi, ilkin Usûlî'nin yanında yetişen, ancak daha sonra Mevlevîliğe geçen şairlerdir. Bunlar Garîbî (ö. 954/1547), Günâhî (ö. 988/1580) ve Derûnî (ö. 992/1584-994/1586)'dir. Usûlî'nin etkisi ile Mevlevîliğe muhabbet duyan bu her üç şair de, kendileri gibi Gülşenîlikten Mevlevîliğe geçmiş olan Yusuf Sineçâk (ö. 953/1546)'ın yanına gidip onun hizmetinde bulunmuşlardır. Sineçâk'ın da daha önceden Gülşeniyye tarikatından ayrılıp Mevlevîliğe geçtiğini göz önüne aldığımızda, daha da ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır.

Bunlardan Günâhî (ö. 988/1580) aynı zamanda İbrâhîm Gülşenî'nin bir diğer halifesi Za'fî-i Gülşenî ile de irtibata geçmiştir.

c) Za'fî-i Gülşenî (ö. 974-978/1566-1570)

Za'fî-i Gülşenî, İbrâhîm Gülşenî'nin Gelibolulu bir halifesidir. İncelediğimiz Mevlevî şairlerden Za'fî-i Gülşenî ile irtibatı olanlar, Şâhidî Dede (ö. 957/1550) Şuhûdî Dede (ö. 1000/1591) Günâhî (ö. 988/1580) ve Dervîş Arşî (ö. 1000/1591)'dir (dört şair).

d) Ahmed Hayâlî (ö. 977/1569) ya da Ali Safvetî (ö. 1005/1596)

Ahmed Hayâlî, İbrâhîm Gülşenî'nin oğlu, Ali Safvetî de Ahmed Hayâlî'nin oğludur. İncelediğimiz şairlerden Bekâyî, İbrâhîm Gülşenî'den sonra Kahire'deki Gülşeniyye Âsitânesi'ne gitmiştir. İbrâhîm Gülşenî'nin vefat ettiği 940/1534 yılından şairin vefat ettiği 1000/1591 yılına kadar, Kahire'deki Gülşeniyye Âsitânesi'nde Ahmed Hayâlî ve Ali Safvetî meşihat görevinde bulunmuşlardır.

Dolayısıyla Bekâyî'nin, Ahmed Hayâlî ya da Ali Safvetî döneminde Gülşeniyye Âsitânesi'nde bulunduğu ve bunlarda biri ile irtibata geçmiş olduğu anlaşılmaktadır.

e) La'li Mehmed Fenâî (ö. 1112/1701)

La'lî Mehmed Fenâî, Edirne'deki bir Gülşeniyye tarikatı şeyhidir. İncelediğimiz şairlerden Vehbî (ö. 1112/1700) başlangıçta Fenâî'ye bağlanmış, ancak daha sonra Mevlevîliğe geçmiştir.

f) Sezâyî-i Gülşenî (ö. 1150/1738)

Gülşeniyye tarikatının ikinci pîri olarak da nitelendirilen Sezâyî-i Gülşenî ile, Mevlevî Enîs Receb Dede (ö. 1147/1734)'nin irtibatı gerçekleşmiştir.

3. İrtibatın Gerçekleştiği Yerler

a) Kahire

İncelediğimiz şairlerden üç tanesinin Gülşeniyye tarikatı ile olan irtibatı Kahire'de gerçekleşmiştir. Bunlar Semaî Sultan Divanî (ö. 936/1529), Yusuf Sineçak (ö. 953/ö. 1546) ve Derviş Bekayî (ö. 1000/1591)'dir. Bunlar'dan Semâ'î, İbrâhîm Gülşenî'yi zindandan kurtarmak için Kahire'ye gitmiş, Yusuf Sineçak Kahire'deki Gülşeniyye Âsitânesi'ne gidip İbrâhîm Gülşenî'den hilafet almış, Bekâyî de, İbrâhîm Gülşenî'nin ölümünden sonra Kahire'deki Gülşeniyye Âsitânesi'nde bulunmuştur.

b) Muğla

İncelediğimiz şairlerden, üç tanesinin Gülşeniyye tarikatı ile olan irtibat yeri Muğla'dır. İbrâhîm Gülşenî'nin halifesi Za'fî-i Gülşenî, Muğla Mevlevîhânesi'nde Şâhidî, Şuhûdî ve Arşî ile birlikte bulunmuştur.

c) Vardar Yenicesi

İncelediğimiz şairlerden üç tanesi Vardar Yenicesi'nde Gülşeniyye tarikatı ile irtibata geçmiştir. Bunlar Derviş Garîbî (ö. 954/1547), Günâhî (ö. 988/1580) ve Derviş Derûnî (ö. 1060/1650)'dir. Her üçü de Vardar Yenice'li olan bu şairlerin, kendileri gibi aynı şehirden olan İbrâhîm Gülşenî'nin halifesi Usûlî ile irtibatları hasıl olmuştur.

d) Edirne

Şairlerimizden iki tanesi Edirne'de Gülşeniyye tarikatı ile irtibat halinde olmuşlardır. Bunlardan Derviş Vehbî (ö. 1112/1700), hayatının ilk döneminde Şeyh Âşık Musa Dergahı'nda şeyhlik yapan La'li Mehmed Fenâî (ö. 1112/1701)'ye bağlanmıştır. Enis Receb Dede (ö. 1147/1734) de Sezâyî-i Gülşenî (ö. 1151/1738) ile Edirne'de dostluk kurmuştur.

e) Gelibolu

Gelibolu, irtibat yerlerinden bir tanesi olması kuvvetle muhtemel olan bir şehirdir. İncelediğimiz şairlerden Günâhî'nin İbrâhîm Gülşenî'nin halifesi Za'fî-i Gülşenî ile irtibat kurduğu kesin olmakla beraber, bu irtibatın vuku bulduğu yer hakkında kaynaklarda bir bilgi yoktur. Ancak Günâhî, 960/1552'de Mevlevî külâ-

hı ile Za'fî'nin memleketi olan Gelibolu'ya gittiğine göre, orada birlikte bulunmuş olmaları muhtemeldir. Bu açıdan Gelibolu'da irtibat kurulmuş olduğuna muhtemel bir gözle bakıyoruz.

İçinde irtibatın vuku bulduğu şehirlere genel olarak baktığımızda, Kahire, Muğla ve Vardar Yenicesi'nde üçer, Edirne'de iki ve Gelibolu'da bir Mevlevî şairin Gülşenîler ile irtibata geçtiği görülmektedir.

4. İrtibatın Şekli

a) İkili İlişki Şeklindeki İrtibat

İncelediğimiz Mevlevî şairlerden altı tanesi, ikili ilişkiler şeklinde Gülşenîler ile irtibat halinde olmuşlardır. Bunlardan dört tanesinin (Şâhidî, Şuhûdî, Arşî ve Günâhî), İbrâhîm Gülşenî'nin halifesi Za'fî-i Gülşenî ile irtibatları hasıl olmuştur. Önemli bir Mevlevî şeyhi olan Şâhidî'nin sohbetlerinde Za'fî-i Gülşenî de bulunmuş ve her ikisi arasında karşılıklı şiir yazışmaları gerçekleşmiştir. Şuhûdî ve Arşî Za'fî-i Gülşenî'yi tasavvufî eğitimden geçirmişlerdir. Günâhî de Za'fî-i Gülşenî'yi tasavvufî eğitimden geçirmiş ve her ikisi arasında karşılıklı şiir yazışmaları gerçekleşmiştir.

Semaî Sultan Dîvânî, Kahire'ye giderek orada hapiste bulunan İbrâhîm Gülşenî'yi hapisten kurtarmış ve ona Mevlevîlik tarikatını vermiştir. Semâî'nin İbrâhîm Gülşenî ile olan bu gizemli ilişkisi, her iki tarikat arasındaki ilişkilerin gelişmesinde büyük bir role sahip olmuştur.

Enis Receb Dede'nin (ö. 1147/1734) Sezâyî-i Gülşenî (ö. 1151/1738) ile irtibatı, Edirne'ye gelip yerleşen Sezâyî-i Gülşenî'nin ilkin Enis Receb Dede'nin yanına gitmesi ve sohbetlerine katılması ile başlamış, daha sonra aralarında çok ciddi bir dostluk ve samimiyet gelişmiştir. Öyle ki Esrâr Dede, aralarında geçen latife, irşâd ve teslîmiyyetin müstakil bir eseri dolduracak kadar çok olduğunu ifade etmiştir.

b) Gülşenîlikten Mevlevîliğe Geçiş Şeklindeki İrtibat

İncelediğimiz Mevlevî şairlerden altı tanesi, ilkin Gülşeniyye tarikatını tanımışlar, daha sonra da Mevlevîliğe bağlanmışlardır. Bunları da iki kısma ayırıyoruz:

ba) Gülşeniyye Tarikatına İntisâbları Gerçekleştikten Sonra Mevlevîliğe Bağlananlar

İncelediğimiz şairlerden Gülşeniyye tarikatına intisâb edip daha sonra Mevlevîliğe bağlananların sayısı üçtür: Yusuf Sineçak (ö. 953/1546) ilk başta Kahire'ye giderek İbrâhîm Gülşenî'ye intisâb etmiş, ondan hilafet almış, ancak daha sonra Mevlevîliğe bağlanmıştır. Derviş Bekayî (ö. 1000/1591) başlangıçta Kâhire'deki Gülşenî Hânkâhî dervîşi iken, daha sonra Mevlevîliğe bağlanmıştır. Derviş Vehbî (ö. 1112/1700) ise, imamlığı terk ederek tasavvufa ilk adım attığında, önce Edirne'de Gülşeniyye tarikatı şeyhi Mehmed La'lî Fenâî (ö. 1112/1701)'ye intisâb etmiş, ancak daha sonra Mevlevîliğe geçmiştir.

Bb) İlkin Gülşeniyye Tarikatını Tanıdıktan Sonra Mevlevîliğe Bağlananlar

Bu guruptaki şairler, Mevlevîlikten önce Gülşeniyye tarikatını tanımış olmakla beraber, bunun intisap düzeyinde olup olmadığını bilmiyoruz. Bunlar Derviş Garîbî (ö. 954/1547), Günâhî (ö. 988/1580) ve Derviş Derûnî (ö. 1060/1650)'dir. Her üçü de Vardar Yeniceci olan bu şairler, ilk başta kendileri gibi aynı şehirden olan İbrâhîm Gülşenî'nin halifesi Usûlî'nin eğitiminden geçmişler, daha sonra Usûlî'de var olan Mevleviyye tarikatı muhabbeti sonucunda kendileri de bu tarikata muhabbet duymuşlar ve nihayet Vardar Yenicesi'nden ayrılarak Mevlevîliğe intisâb etmişlerdir.

SONUÇ

Bu çalışmada ele alınan on bir Mevlevî şairin ortak yönü, Gülşeniyye tarikatına mensup şahsiyetlerle bir şekilde irtibat içerisine girmiş olmalarıdır. Hiç şüphesiz bu hususiyeti haiz Mevlevî şairler, tesbit ettiklerimizle sınırlı değildir. Zira bu çalışmada Esrâr Dede'nin *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*'sinde Gülşenilerle irtibatı olduğu söylenen şairlerle sınırlı kalmıştır. Ancak bu sonuç, her iki tarikat arasındaki ilişkinin gerçekten de çok ciddi bir boyutta olduğunu ortaya koymakta ve her iki tarikat arasında diğer tarikatlar arasında var olandan daha farklı ve daha özel bir ilişkinin olduğu tezini doğrulamaktadır.

Çalışmada ele alınan Mevlevî şairlerin kendileri ile irtibata geçtikleri Gülşenî şahsiyetlerin de aynı zamanda şair oldukları ortaya çıkan ilginç bir sonuçtur. Bunlar İbrâhîm Gülşenî (ö. 940/1534), Usûlî (ö. 945/1538), Za'fî-i Gülşenî (ö. 974-978/1566-1570), Ahmed Hayâlî (ö. 977/1569) ya da Ali Safvetî (ö. 1005/1596), Sezâyî-i Gülşenî (ö. 1150/1738) ve La'li Mehmed Fenâî (ö. 1112/1701)'dir. Bu da şiirin her iki tarikatta da baskın bir öğeyi oluşturduğunu ve aynı meslek erbabının her iki tarikatta da mevcudiyetinin, aralarındaki irtibatın gelişmesine katkı sağladığını göstermektedir.

Bu çalışma ile ortaya çıkan bir diğer sonuç, on bir Mevlevî şairden dokuzunun (Semâ'î Sultân Dîvânî, Yusuf Sineçâk, Garîbî, Şâhidî, Günâhî, Derûnî, Şuhûdî, Arşî ve Bekayî), altı Gülşenî şairden dördü (İbrâhîm Gülşenî, Usûlî, Za'fî-i Gülşenî, Ahmed Hayâlî ya da Ali Safvetî) ile XVI. yüzyılda irtibata geçmiş olmalarıdır. Bu demektir ki, Gülşeniyye tarikatının kuruluş yüzyılı olan XVI. yüzyıl, her iki tarikat arasındaki irtibatın zirvede olduğu bir dönemdir. Bunun nedeni Gülşenîlerin piri İbrâhîm Gülşenî ve halifesi Usûlî başta olmak üzere, bu dönemdeki Gülşenîlerin kendilerini Mevlevîliğe yakın hissetmeleridir. İncelediğimiz şairlerden Vehbî (ö. 1112/1700) XVII. yüzyılda Edirne'deki Gülşenî şeyhi La'li Mehmed Fenâî ile; Enîs Receb Dede (ö. 1147/1734) de XVIII. yüzyılda Gülşeniyye tarikatının ikinci pîri olarak da nitelendirilen Sezâyî-i Gülşenî (ö. 1150/1738) ile irtibat halinde olmuştur.

Çalışma sonunda dikkat çeken en önemli husus, altı Mevlevî şairin Mevlevîliğe intisâb etmeden önce, Gülşeniyye tarikatına ya intisablı ya da ilkin bu tarikatla tanışmış olduklarının ortaya çıkmasıdır. Birinci gruba giren şairler, Yusuf Sineçak (ö. 953/1546), Bekayî (ö. 1000/1591) ve Vehbî (ö. 1112/1700); ikinci gru-

ba giren şairler ise, Garîbî (ö. 954/1547), Günâhî (ö. 988/1580) ve Derûnî (ö. 1060/1650)'dir. Bu kadar kişinin Gülşeniyye tarikatı üzerinden Mevlevîliğe geçiş yapmalarının tek izahı, bunların Gülşenî şahıslarda Mevlevîliğe ait unsurları görmeleridir. Kahire'ye gidip İbrâhîm Gülşenî'ye intisâb eden ve hatta ondan hilafet alan Yusuf Sîneçâk'ın daha sonra Mevlevîliğe geçişinde, Kahiredeki Gülşeniyye Âsitânesi'nde Mevlevîler için ilave hücrelerin inşa edilmiş olmasının, ya da orada *Ma'nevî*'nin yanında *Mesnevî*'nin de okunmasının etkisi mutlaka olmuştur. Aynı mülâhazayı İbrâhîm Gülşenî'nin ölümünden sonra Kahire'deki Gülşeniyye Âsitânesi'ne giden ve daha sonra oradan dönüp Mevlevîliğe bağlanan Bekâyî için de rahatlıkla söyleyebiliriz. Garîbî, Günâhî ve Derûnî'nin İbrâhîm Gülşenî'nin halifesi Usûlî'deki Mevlevîyye muhabbetinin onlara da sirayet etmesi sonucu Mevlevîyye tarikatına intisâb etmeleri de bunu göstermektedir.

Bu şairlerden özellikle Garîbî, Günâhî ve Derûnî'deki ortak hususiyetler dikkat çekicidir. Zira her üçü de ilkin hemşehrileri olan Usûlî aracılığı ile Vardar Yenicesi'nde Gülşenîliği tanımışlar, sonra da Yusuf Sîneçâk ile Edirne'de Mevlevîliğe adım atmışlardır. Vardar Yenicesi'nden Edirne'ye olan bu yöneliş, her iki tarikatın o dönemde Balkanlar'da önemli bir yayılma alanı bulduğunu da göstermektedir. Vardar Yenicesi ve Edirne dışında şairler arasında irtibatın gerçekleştiği diğer merkezler ise Gülşeniyye tarikatının ilk âsitânesinin bulunduğu Kahire, Muğla ve Gelibolu'dur.

Çalışmanın derinleştirilmesi ile Gülşeniyye tarikatının kuruluşundan günümüze kadar geçen süre zarfında konuyla ilgili daha pek çok şahıs ve merkezine ortaya çıkacağı ve konu üzerinde daha pek çok analizin yapılabileceği şüphesizdir.

KAYNAKÇA

- Adak, Abdurrahman, *Za'fî-i Gülşenî Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Dîvânının İncelenmesi*, AÜSBE doktora tezi, Ankara 2006.
- Âli, Gelibolulu, *Kühû'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım*, (Haz. Mustafa İSEN), AKM Yay., Ankara 1994.
- Azamat, Nihat, "Dîvâne Mehmed Çelebî", *DİA.*, (IX, 301-304), İst., 2000.
- Belîğ, İsmail, *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'âr*, (Haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu), AKM Yay., Ankara 1999.
- Beyanî, Mustafa b. Cârullâh, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, (Haz. İbrahim Kutluk), TTK Yay., Ankara 1997.
- Canım, Rıdvan, Latîfî *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ* (İnceleme-Metin), AKM Yay., Ankara 2000.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri & Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yay., İst. 2004.
- Çelebioğlu, Amil, "XIII-XV (İlk Yarısı) Yüzyıl Mesnevîlerinde Mevlânâ Tesiri", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İst. 1998.

- Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-i Mevleviyye* (Haz. İlhan Genç), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2000.
- Güzel, Ahmet, "Mevlânâ'nın Çağına ve Çağımıza Tesirleri", *İstem*, 5/10, 2007.
- Hayâlî, *Dîvân*, (Haz. Ali Nihat Tarlan), Akçağ Yay., Ankara 1992., s.299.
- İnce, Adnan, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ Salim Efendi*, AKMBY, Ankara 2005.
- İpekten, Haluk, (M. İsen, R. Toparlı, N. Okçu, T. Karabey), *Tezkirelere Göre Dîvân Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara 1988.
- Haluk, (M. İsen, F.Kılıç, İ. H.Aksoyak, A. Eyduran), *Şair Tezkireleri*, Grafiker Yay. Ankara 2002.
- İsen, Mustafa, *Usûlî Hayâtı Sanatı ve Dîvânı*, AÜFE Yay., Erzurum 1988.
- Kara, Mustafa, "Gülşeniyye", *DİA*, (XIV, 256-259), İst. 1996.
- Kılıç, Filiz, *Âşik Çelebî Meşâ'irü'ş-Şu'arâ, İnceleme, Tenkitli Metin*, (GÜSBE, Doktora Tezi) Ankara 1994.
- Kılıç, Mahmut Erol, *Sûfî ve Şiir*, İnsan Yay., İst. 2005.
- Kınalı-Zade, Hasan Çelebî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, (Haz. İbrahim Kutluk), T.T.K. Yay. Ankara 1989.
- Konur, Himmet, *İbrâhîm-i Gülşenî*
- La'lî, Mehmed Fenâî, *Terceme-i Hâl-i Hazret-i Pîr-i Gülşenî, Dârut'-Tibâ'ti'l-Âmire*, İst.1289.
- Mehmed Şükrî b. İsmâil, *Silsile-nâme-i 'Aliyye-i Meşâyih-i Sûfiyye*, Hacı Selîm Ağa Ktp. Hüdâî Efendi, no.1908.
- Mehmed Tahir, Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, (I-III), (Tıpkıbasım), Bizim Büro Yay. Ankara 2000.
- Muhyî-i Gülşenî, *Menâkıb-ı İbrâhîm-i Gülşenî*, (Yayımlayan: Tahsin Yazıcı), TTK Yay. Ankara 1982.
- Müstakîmzâde, *Mecelletü'n-Nisâb*, Kültür Bak. Yay. Tıpkıbasım, Ankara 2000.
- Nâcî, Muallim, *Osmanlı Şairleri*, (Haz. Cemâl Kurnaz), Akçağ. Ankara 2000.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderiler*, TTK, Ankara 1999.
- Osmanlı Toplumunda Zındıklıklar ve Mülhidler*, TVYY, İst. 2003.
- Râmîz, *Âdâb-ı Zurafâ*, (Haz. Sadık Erdem, AKMBY, Ankara 1994
- Safâyî, Mustafa, *Tezkire-i Safâyî*, (Haz. Pervin Çapan), AKMBY, Ankara 2005.
- Sâlih, *Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*, Bulak 1262.
- Sâmî, Şemseddîn, *Kâmûsu'l-A'lâm*, (Tıpkıbasım), Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996.
- Solmaz, Süleyman, *Ahdî ve Gülşen-i Suarâst*, AKM Yay., Ankara 2005.
- Süreyya, Mehmed, *Sicill-i Osmânî*, Matbaa-i Âmire, İst. 1315.
- TDEA: *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi - Devirler İsimler Eserler Terimler*, (I-VII), Dergâh Yay., İst. 1977-1990.
- Tuman, Mehmed Nâil, *Tuhtfe-i Nâilî-Dîvân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, (I-II), (Haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı), Bizim Büro Yay., Ankara 2001.

Vassaf, Osmânzâde Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ*, (I-V), (Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, Kitabevi, İst. 2006.

Azamat, Nihat, "İbrâhîm-i Gülşenî", *DİA.*, (XXI, 301-304), İst., 2000.

Öztürk Ali, "Halvetiyye Tarikatına Mensup XVI. Yüzyıl Dîvân Şâirleri Üzerine Bir İnceleme", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, (6/15), Ankara 2005.

Za'îfî, *Dîvân*, Millet Ktp., Ali Emîrî Manzûm Eserler, no. 254.